

Módszertani kézikönyv Ügyvideó - Hogy vagytok, shavale?

Írta:

Dr. Haragonics Sára, részvételi filmes facilitátor, projekt koordinátor, Ügyvideó projekt

Dr. Polyák Gábor, médiakutató, médiajogász

Tóth-Gyóllai Orsolya, újságíró, önkéntes facilitátor az Ügyvideó projektben

Tartalomjegyzék

Emberi jogi alapok	6
<i>Demokrácia, jogállamiság.....</i>	<i>6</i>
A demokrácia fogalma	6
A jogállamiság fogalma	6
A populizmus kihívásai	7
Az oktatás szerepe	7
<i>Emberi jogok.....</i>	<i>8</i>
Az alapvető jogok rendszere	8
Az emberi jogok nemzetközi védelme	9
Az emberi jogok védelme az Európai Unióban	10
Az emberi jogok védelme Magyarországon.....	11
Civil szervezetek az emberi jogok védelméért.....	12
A Betzavta-módszer alapjai	17
<i>Módszertani jellemzők.....</i>	<i>18</i>
<i>A módszer filozófiája</i>	<i>18</i>
<i>Betzavta-gyakorlatok.....</i>	<i>18</i>
Alkossunk szabályt!	19
Mik azok az emberi és polgári jogok?	21
Csoki a célban.....	22
Forradalmárok és fiatal demokraták	23
Esettanulmány - Hogy vagytok, Shavale?	26
Ügyvideó gyakorlatok:	32
Emberi jogi „Erős szél” – témára hangoló gyakorlat.....	32
Térszociometria – egyik oldal / másik oldal.....	33
„Hajótöröttes” – Alapjogok és prioritások	34
„Hajótöröttes” – Élet a szigeten.....	36
„Hajótöröttes” - Jogos tiktok	36
Szerveződj! – érdekvédelmi társasjáték.....	37
Split screen – Problémafilm / Megoldásfilm.....	39
Igaz–hamis.....	41
Jövőkép TV stúdió – a település jövője.....	41
DÁFA (dokumentumfilm – áldokumentumfilm – fikció – animáció)	43
Jövő Híradó – hírek a jövőből.....	44
Kóddobálás – igazságtalanság és jogsértés filmes feldolgozása	45
Provokatór szitu – szerepjáték és filmes feldolgozás.....	46
Utcai interjúk – problémák feltárása a közösségben.....	47
Bibliográfia	48

BEVEZETŐ

Az ügyvideós módszertant a Közös Értékeink pályázat keretében dolgoztuk ki. Két éven át, különböző tevékenységekhez és helyzetekhez kapcsolódva azt kutattuk, hogyan lehet az emberi jogokat fiatalok számára érthetővé, személyessé és relevánssá tenni – és hogyan lehet mindezt filmnyelven megfogalmazni. Arra kerestük a választ, hogy a projektben részt vevő (főként roma) fiatalok miként tudják azonosítani azokat a problémákat, amelyek a saját környezetükben, településükön foglalkoztatják őket és hogyan lehet ezekből közös ügyeket formálni. Hogyan lehet kreatív módszerekkel filmet készíteni a közös ügyekről, majd miként oszthatjuk meg ezeket a filmeket távolabbi közösségekben is?

Hogy Vagytok Shavale ügyvideó-projekt kérdésekkel indult, de emellett egyértelmű célkitűzésekkel is: a filmekkel konkrét változást elérni, a workshopokon résztvevő fiataloknak filmezést, fotózást tanítani, illetve magát a részvételi filmes módszertant terjeszteni és népszerűsíteni országszerte.

A projektben részt vevő baranyai és borsodi fiatalok, az ELTE Média és Kommunikáció és Film Tanszékének hallgatói, valamint a facilitátorok egyszerre közelítettek játékosan és komoly elköteleződéssel a közös munkához. Ez a kettősség – a biztonságos, egyértelmű keretek és a folyamatos kísérletezés egyensúlya – végig meghatározta a folyamatot. A hatékonyság, a tervezhetőség, vagy éppen a tervezhetőség hiánya, a módszertan, illetve az etikai dilemmák mind-mind izgalmas aspektusai egy ilyen folyamatnak, az Ügyvideó-projekt esetében sem volt ez máshogy. Itt sem lehetett a leghatékonyabb megoldásokat egy tankönyvből kinézni, habozás nélkül bevetni a mindenhol alkalmazható „jó gyakorlatokat” és nem volt evidencia, hogy mely etikai szabályok fognak a résztvevőknek tökéletes védelmet nyújtani. Minden fokozatosan „faragódott ki” – fogalmazta meg Gyurán Lionel Tamás, a [*Hogy Vagytok Shavale* werkfilmjében](#). Az Ügyvideó módszer a részvételi filmes módszertanon alapszik. Ennek elméleti és módszertani hátteréről magyar nyelven részletesebben olvashatnak a mellékelt *Replika* számban, valamint Dr. Haragonics Sára Orsolya doktori disszertációjában, ezért ebben a kézikönyvben csak a módszer szempontjából legfontosabb alapelveket emeljük ki.

A módszertani kézikönyv két nagy egységből áll. Az első rész egy emberi jogi összefoglalót és gyakorlatgyűjteményt tartalmaz, a második pedig egy ügyvideós módszertani esettanulmányt és kapcsolódó gyakorlatokat mutat be. A fejezetek egymásra épülnek, de önállóan is használhatók: céljuk, hogy az olvasó saját közösségében, saját kontextusában is alkalmazni tudja az ügyvideós módszertant.

Az ügyvideós képzés felépítése több ponton hasonlít a klasszikus részvételi filmes workshopokhoz. Tartalmaz tréningelemeket, például nyitókört, energetizáló és jégtörő gyakorlatokat, de a cél és a végeredmény más, mint egy klasszikusabb részvételi filmes folyamatban.

A részvételi filmezés módszere elsősorban a hátrányos helyzetű közösségeket teszi képessé arra, hogy saját hangjukon szólaljanak meg, és az alkotói folyamat minden szakaszában (a filmötlettől a vágásig) aktív résztvevőként, magukról készítsenek filmet. Ahogy az egyik legismertebb

nemzetközi részvételi filmes szervezet alapítói megfogalmazzák, a részvételi filmezés egy „inkluzív és kollaboratív folyamat, amely elkötelez egy – általában hátrányos helyzetű – közösséget vagy csoportot arra, hogy együtt találják ki, gyűjtsék össze, vigyék filmre és mutassák be saját történetüket.”¹

A részvételi film alapelvei közé tartozik a horizontális és vertikális tudásmegosztás, a közösségi és kollaboratív (együttműködésre épülő) munka hangsúlya, valamint az, hogy kiemelten foglalkozik kisebbségi és marginalizált csoportokkal. Célja az egyéni és csoportos fejlődés, a pozitív változás és az empowerment (azaz a képessé válás) támogatása. Fontos szerepe van az önkifejezés és az önreprezentáció lehetőségének megteremtésében, az egyén saját magáról, illetve a másiról alkotott képének tudatosításában, a közösség önmagáról alkotott képének vizsgálatában és a másokkal folytatott párbeszédben. A módszer alkalmas lehet a döntéshozókkal való kommunikációra is, ezáltal hozzájárulhat a közösségi érdekérvényesítéshez. A részvételi filmezés tudásteremtő és tudásmegosztó folyamatként működik: közösen értelmezzük a világot, és együtt alkotunk.

A módszer egyik kulcsa, hogy maga a workshop-folyamat önmagában is értékes lehet, akár kézzelfogható végső produktum nélkül is. A hangsúly nem a filmes oktatásra jellemző tudásátadáson van, hanem a közös munkán, a reflexión és az együttgondolkodáson. Ugyanakkor a folyamat fontos eleme a záróvetítés, ahol a résztvevők azonnali visszacsatolást és pozitív megerősítést kapnak önmagukról és a befektetett munkáról. Ezeknél a filmeknél nemcsak az alkotás közös, hanem a szerzőség is.

A részvételi filmes workshopokat vezető facilitátorok ebben a folyamatban mediátorként működnek. Kérdeznek, tükröznek, támogatnak, de a kontrollt átadják a csoportnak. Segítenek eligazodni, de nem oldják meg a résztvevők helyett a felmerülő kérdéseket és dilemmákat. A tapasztalatok szerint a részvételi filmes folyamatok hatására nő az önbecsülés és az önbizalom, erősödik az igény a pozitív változások iránt, valamint mélyülnek a csoporton belüli és csoportok közötti kapcsolatok, és a szolidaritásérzet.

Az ügyvideós workshopok technikai igénye szándékosan alacsony küszöbű. A forgatáshoz elegendők az okostelefonok; amennyiben van lehetőség külső mikrofon használatára, az mindenképpen javasolt, de nem feltétele a módszer alkalmazásának.

Ez a kézikönyv nem kész megoldásokat vagy univerzális válaszokat kínál, hanem egy olyan szemléletet és módszertani keretet mutat be, amely különböző közösségi és szakmai helyzetekhez alakítható. A következő fejezetekben egy jogi kisokos, egy részletes esettanulmány és konkrét gyakorlatok segítik az olvasót abban, hogy az ügyvideós megközelítést saját szakmai környezetére, célcsoportjára és helyi kérdéseire szabva tudja alkalmazni. Ezek a workshopok és az elkészült

¹ Lunch, Nick - Lunch, Chris: *Insights into Participatory Video*. Oxford, Insight, 2006. 10.

filmek eszközt adhatnak többek között a konfliktuskezelésre, az asszertív kommunikációra, jogsérelmek felismerésére és azoknak kommunikációjára és a változásra.

EMBERI JOGI ALAPOK

Demokrácia, jogállamiság

A demokrácia fogalma

A demokrácia olyan politikai rendszer, amely a népnek a közügyekben való részvételére épül. A szó az ógörög δημοκρατία (demokratia) kifejezésből származik, amely a demosz (démosz, nép) és κρατειν (kratein, uralkodni) szavakból tevődik össze, jelentése tehát "népuralom". A demokrácia lényege, hogy az állami hatalmat a nép gyakorolja, amely történhet közvetlen módon (népszavazáson) vagy közvetett úton (választott képviselőkön keresztül).

A demokrácia nem egységes fogalom, három fő típusa különböztethető meg: a részvételi, a képviseleti és az ellenőrző demokrácia. A modern államokban túlnyomórészt a képviseleti demokrácia valósul meg, ahol a választott képviselők gyakorolják a hatalmat a választópolgárok nevében.

A jól működő demokrácia társadalmi párbeszédre épül, arra, hogy képesek vagyunk megérteni és elfogadni a sajátunktól eltérő véleményeket. Az ideális demokrácia a lehető legszélesebb tömegek folyamatos részvétele a közéleti vitákban.

A demokrácia tanulható, sőt a demokráciát tanulni kell. A demokrácia nem csupán a politikusok dolga, hanem mindannyiunké, és demokratikus elvek bármely közösség működésébe beépíthetők. A jól működő demokrácia legfontosabb jellemzői között szerepel:

- Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása
- Szabad és tisztességes választások megtartása
- Politikai pártok és szervezetek pluralista rendszere
- Szólás- és sajtószabadság

A jogállamiság fogalma

A jogállamiság azt jelenti, hogy minden emberre és intézményre ugyanazok a törvények vonatkoznak. Senki nem áll a törvények felett, ez vonatkozik a közsereplőkre, törvényhozókra és vezetőkre egyaránt. A jogállamiság akadályozza meg azt, hogy a demokrácia a többség zsarnokságává váljon. Az állami szervek törvényhez kötött működése, a hatalom megosztása, az állam átlátható működése olyan garanciák, amelyek képesek megakadályozni az önkényes hatalomgyakorlás kialakulását.

A Velencei Bizottság hat kritériumot fogalmazott meg a jogállamisággal kapcsolatban:

1. Törvényesség - átlátható, elszámoltatható, demokratikus törvényhozási eljárás

2. Jobbiztonság
3. Az önkényesség tilalma
4. A bíraskodás függetlensége - független és pártatlan bíróságok
5. Az emberi jogok érvényesülése
6. A hátrányos megkülönböztetés tilalma és törvény előtti egyenlőség

Egyrészt a jogállam védi a demokráciát, másrészt a demokratikus váltógazdálkodás biztosítja a jogállamiságot. A jogállamiság védelme az erózióval szemben önmagában, a demokratikus váltógazdálkodás folyamatainak védelme nélkül nem lehetséges.

A populizmus kihívásai

A populizmus mindazokat a politikai elképzeléseket magában foglalja, amelyek célja a hétköznapi emberek támogatásának elnyerése azáltal, hogy a társadalmat két ellentétes csoportra osztják: a "tisztá népre" és a "korrupt elitre".

A populizmus jellemzői:

- Leegyszerűsítő és megosztó politikai kommunikáció
- Messianisztikus politikusi önmegjelenítés
- Rövidtávú politikai haszonszerzést célzó döntések
- Bonyolult problémákra végtelenül egyszerű válaszok adása

Az oktatás szerepe

A demokratikus értékek elsajátításában kulcsszerepet játszik az oktatás. A világnézetileg semleges oktatás azt jelenti, hogy az iskolában nem állíthatják be jobbnak vagy rosszabbnak az egyes ideológiákat, azonban a demokrácia mint érték és a demokratikus értékek megjelenhetnek az oktatásban.

Az iskola rengeteget tehet azért, hogy a diákokból tudatos és aktív polgárok váljanak. A demokrácia az iskola mint közösség napi működési módjává válna, valódi diákképviseléssel, vitákkal, közös döntéshozatali folyamatokkal.

Emberi jogok

Az alapvető jogok rendszere

Az emberi jogok az egyén és az állam közötti viszony döntő tényezői. Azt fejezik ki, hogy mindenki egyenlő mértékben rendelkezik olyan veleszületett, sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogosultságokkal, amelyeket az állam nem „adományoz”, hanem elismer és tiszteletben tart. Az alapvető jogok katalógusát az egyes államok alkotmányai és nemzetközi emberi jogi egyezmények tartalmazzák, ami egyúttal kikényszerítésük lehetőségét is megteremti. E jogok az egyén számára az állami beavatkozástól mentes szférát biztosítanak, és egyértelművé teszik, hogy az állam nem gyakorolhat átfogó hatalmat az egyének fölött. Az állami beavatkozás kizárása mellett az alapjogok sok esetben tevőleges, aktív állami kötelezettséget is magukban foglalnak, és ma már az egyének nem csak az államhoz, hanem más egyénekhez és közösségekhez való viszonyát is alakítják.

Az emberi jogok egyik lehetséges rendszerezése e jogok fejlődését követi, és az emberi jogok három generációját különbözteti meg.

- Az első generációs jogok körébe azok a szabadságjogok tartoznak, amelyek az állami beavatkozástól mentes egyéni cselekvést garantálják. Ide tartozik például az élethez való jog, a véleménynyilvánítás szabadsága, a lelkiismereti- és vallásszabadság, a gyülekezési szabadság, az egyesülési szabadság, az önkényes hatósági fellépés kizárása, illetve a tulajdonhoz való jog. Ugyancsak az első generációs jogok közé sorolhatók a politikai részvételi jogok, amelyek elsősorban a népszavazáson és a különböző képviseleti szervek választásán való részvétel szabadságát teremtik meg. E jogokkal egy időben született meg továbbá a törvény előtti egyenlőség elve.
- A második generációs emberi jogok – a XIX. század gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségekre adott válaszként – a gazdasági, szociális és kulturális jogokat foglalják magukba. A gazdasági jogok közé például a munkához, megfelelő munkakörülményekhez, szakszervezet alakításához, sztrájkhoz való jog tartozik. Szociális jog például a társadalombiztosításhoz való jog, az egészségügyi ellátáshoz való jog, a lakhatáshoz való jog, stb. Kulturális jognak tekinthető például az oktatáshoz, művelődéshez való jog, a tudomány, az oktatás és a művészet szabadsága. A második generációs jogok az államtól nem csak tartózkodást követelnek meg, hanem a jogérvényesítés – jogalkotással, esetenként ellátással történő – tevőleges előmozdítását is.
- A harmadik generációs jogok a XX. század globális problémáira kívánnak választ adni. Egyrészt e jogok közé sorolható a békéhez, az egészséges környezethez való jog, valamint a katasztrófák esetén nyújtott humanitárius segélyhez való jog. Másrészt ide tartozik a népek önrendelkezéshez és fejlődéshez való joga. E jogok alanya, kötelezettje, tartalma és érvényesíthetősége nehezen tisztázható kérdéseket vet fel.

Az emberi jogok nemzetközi védelme

Az emberi jogok történetének jelentős fordulata a második világháború sokkját követően indult nemzetközivé válás, azaz az emberi jogok katalógusának nemzetközi egyezményekbe foglalása és a nemzetközi emberi jogi jogérvényesítési fórumok kialakulása. E fejlődés eredményeként az emberi jogok védelme ma már a nemzetközi jog általánosan elismert elvének, a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályának tekinthető.

Az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának előmozdítása és támogatása az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányába foglalt célkitűzés. Az ENSZ Közgyűlése 1948-ban fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely az emberi jogok nemzetközi védelmének szükségességét többek között azzal indokolja, hogy „az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon”. Míg ez a dokumentum jogi kötelező erővel nem rendelkezik, addig a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának elfogadásával (1966) az emberi jogok generális védelmének kötelező nemzetközi jogi forrásai születtek meg (kihirdetve az 1976. évi 8., illetve az 1976. évi 9. törvényerejű rendeletben). A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglalt alapjogokat az Emberi Jogi Bizottság érvényesíti. A Bizottság vizsgálja meg a részes államok által ötévente benyújtandó, az Egyezségokmány végrehajtásáról szóló jelentéseket. Azokkal az államokkal szemben, amelyek – köztük Magyarország – elfogadták az Egyezségokmányhoz fűzött első fakultatív jegyzőkönyvet, egyéni panasz előterjesztésének is helye van. A Bizottságnak mindössze véleménynyilvánító, konzultatív jogkörei vannak, kötelező döntést az esetleges jogsértéssel szemben nem hozhat.

A generális, a nemzetközi közösség egészére kiterjedő nemzetközi egyezmények mellett igen jelentős regionális, meghatározott államok által elfogadott egyezmények is születtek. Ezek közül ki kell emelni a hazai jogfejlődést is döntő mértékben befolyásoló, az Európa Tanács keretében Rómában, 1950-ben elfogadott Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről Szóló Egyezményt. Az Egyezmény és annak kiegészítő jegyzőkönyvei a – külön egyezményben, az Európai Szociális Chartában meghatározott – szociális jogok kivételével az alapvető jogok átfogó katalógusát tartalmazzák.

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény az abban vállalt kötelezettségek tiszteletben tartásának biztosítása céljából létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát. A magánszemélyek az Egyezményt érintő egyéni jogsérelem esetén a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítését követően, a végleges határozat megszületését követő hat hónapon belül közvetlenül a Bírósághoz fordulhatnak. Az ügy békés rendezésére irányuló eljárás sikertelensége esetén a Bíróság – megfelelő szervezeti és eljárási rendben – a felekre kötelező ítéletet hoz, amelynek végrehajtását az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyeli. A Bíróság jogsértés esetén ítéletében gondoskodik az igazságos jóvátételről.

Az emberi jogok védelme az Európai Unióban

Az alapjogok az Európai Unió működésében is meghatározó mércét jelentenek. Az Európai Unió Bírósága már az 1970-es években a közösségi jog ún. általános jogelvei közé emelte az alapvető emberi jogokat. Az általános jogelveket, köztük az alapvető jogokat a Bíróság gyakorlatában az alapszerződések kifejezett írásbeli rendelkezése nélkül is érvényesíti. A Bíróság az alapvető jogok tartalmát a tagállamok alkotmányos hagyományai és az európai emberi jogi Egyezmény alapján határozta meg. Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés már kifejezetten rögzíti, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja az alapvető jogokat, mint a közösségi jog általános alapelveit, az európai emberi jogi Egyezményből, illetve a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következő tartalommal (EUSZ 6. cikk). 2000-ben a nizzai Európai Tanács elfogadta az Európai Unió Alapjogi Kartáját, ami kötelező erővel nem rendelkezik.

Az alapjogok szerepe az Európai Unió jogrendjében kiemelten fontos: a hatályos alapító szerződés, vagyis az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ), konkrétan rögzíti az alapvető jogok helyét és védelmét. A szerződés 6. cikke kimondja, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja az alapvető jogokat, ezek az uniós jog általános elvei közé tartoznak, és az Európai Unió Alapjogi Chartája ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint maguk az alapító szerződések.

Az Alapjogi Chartát eredetileg 2000-ben fogadták el, de kezdetben nem rendelkezett kötelező jogi erővel. A Lisszaboni Szerződés 2009-es hatálybalépésével a Charta beépült az Unió elsődleges jogába, ugyanolyan szintű jogforrássá vált, mint az EU-szerződések. A Chartát az EUSZ 6. cikke hivatkozza meg, amely kimondja, hogy a Charta jogilag kötelező, és az EU intézményei, illetve a tagállamok kötelesek alkalmazni és tiszteletben tartani, amikor EU-jogot hajtanak végre.

A Charta modern, átfogó rendszerben rögzíti azokat az alapvető jogokat – például az emberi méltóságot, szabadságokat, jogegyenlőséget, szociális jogokat – amelyek az Unió minden polgárát megilletik. Meghatározza, hogy az Unió jogalkotása, hatósági és bírósági gyakorlata csak az alapjogok tiszteletben tartásával történhet; továbbá irányt mutat a tagállami jogalkalmazásnak is, amikor uniós jogot alkalmaznak. A jogbiztonságot és a jogvédelem egységességét garantálja az EU-n belül, hozzájárulva az alapjogok tényleges érvényesüléséhez.

Az Alapjogi Charta a tagállamok közös alkotmányos hagyományait, az Emberi Jogok Európai Egyezményét és az uniós Bíróság joggyakorlatát foglalja össze, így ezekből merítve egységesen rögzíti a jogokat. A Charta alkalmazása kizárólag az EU jogának végrehajtásakor kötelező: nem terjeszti ki az Unió hatásköreit, nem hoz létre új jogterületeket, hanem biztosítja, hogy az EU-n belül az alapjogok védelme egységes, átlátható és jogilag kikényszeríthető legyen. Az EU Bírósága hivatott ellenőrizni, hogy az Unió és tagállamai tiszteletben tartják-e a Chartában foglalt jogokat. Az Alapjogi Charta így az európai alapjogvédelem központi dokumentumává vált, amely biztosítja, hogy az Unión belül minden jogalkotási, végrehajtási és igazságszolgáltatási tevékenység az alapvető jogok tiszteletben tartásával történjen.

Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 2. cikke kimondja, hogy az Unió olyan értékeken alapul, mint az emberi méltóság tisztelete, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság és az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait is. Ezek az értékek minden tagállam számára közősek, és alapját képezik az európai együttműködésnek. A

cikk hangsúlyozza a pluralizmust, a diszkrimináció tilalmát, a toleranciát, az igazságosságot, a szolidaritást, valamint a nők és férfiak közötti egyenlőséget.

Jogállami mechanizmusok

Az Európai Bizottság minden évben elkészíti az ún. Rule of Law Reportot („Jogállamisági Jelentés”), amely valamennyi tagállamot értékeli négy fő területen: az igazságszolgáltatás függetlensége, a korrupció elleni fellépés, a média szabadsága és a hatékony intézményi kontrollok. A riport célja, hogy objektíven mutassa be az aktuális helyzetet, azonosítsa a problémákat és ajánlásokat tegyen a jogállam erősítésére. Ez a jelentés elősegíti az uniós párbeszédet és átláthatóságot teremt ezekről a kérdésekről.

Az Európai Unióról szóló Szerződés 7. cikkben rögzített eljárás az EU „ultima ratio”, végső eszköze, ha egy tagállam súlyosan és tartósan megsérti a közös uniós értékeket, különösen a jogállamiságot. Az eljárás során először megállapíthatják, hogy fennáll-e a jogállamiság vagy más értékek sérelmének veszélye (ez politikai figyelmeztetés). Ha ez nem vezet eredményre, akár szankciók is kiszabhatók, például a tagállam szavazati jogának felfüggesztése az EU Tanácsában. Az eljárás megindításához vagy lezárásához nagyon széleskörű politikai egyetértés és szavazás szükséges az uniós intézmények és tagállamok részéről.

A 2021-ben bevezetett kondicionalitási mechanizmus, vagyis „jogállamisági feltételrendszer” azt teszi lehetővé, hogy az EU felfüggeszesse vagy csökkentse azoknak a tagállamoknak járó uniós támogatásokat, ahol a jogállamiság súlyos hiányosságai veszélyeztetik az EU pénzügyi érdekeit. Ide tartozhat a bíróságok függetlenségének sérelme vagy a korrupció elleni fellépés hiánya is. A cél, hogy az uniós pénzeket csak olyan országokban használják fel, ahol a jogállamisági feltételek teljesülnek, védve ezzel a közös költségvetést és a polgárok bizalmát.

Ezek a mechanizmusok együtt biztosítják, hogy az Unióban az alapvető értékek, elsősorban a jogállamiság, ne csupán elvi szinten, hanem a mindennapi gyakorlatban is érvényesüljenek.

Az emberi jogok védelme Magyarországon

A hatályos Alaptörvény szerint Magyarország jogrendszere az emberi méltóság és alapvető jogok elismerésére és védelmére épül. Az Alaptörvény kiemeli: „Az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége” (I. cikk (1)). Ez azt jelenti, hogy az állam elsődleges feladata az alapjogok védelme, nem csak deklaratív módon, hanem gyakorlati intézkedésekkel is.

Magyarország elismeri az egyén és a közösségek alapvető jogait. Az Alaptörvény úgy rendelkezik, hogy az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Ezek a jogok a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, és az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozhatók, ha más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelme érdekében van erre szükség (I. cikk (3)).

A jogállamiság és egyenlőség elve az Alaptörvény XV. cikkében jelenik meg: „A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.” Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek

bármely megkülönböztetés nélkül biztosítja, különösen faj, nem, fogyatékoság, vallás, származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. A nők és férfiak jogegyenlőségének elve, valamint az esélyegyenlőség és társadalmi felzárkózás támogatása is kiemelt helyet kap az Alaptörvényben.

A magyar jogrendszerben az alapvető jogok érvényesítését többféle jogalkalmazó szerv biztosítja. Az egyik legfontosabb intézmény az Alkotmánybíróság, amely az Alaptörvény rendelkezéseinek megfelelően felülvizsgálja a jogszabályok alkotmányosságát, dönt az alkotmányos jogok védelmében benyújtott panaszokról, és biztosítja az alapjogok gyakorlati védelmét.

Az alapvető jogok biztosa speciális védelmi feladatot lát el: kivizsgálja és orvosolja az állampolgárok alapvető jogaival kapcsolatos visszasságokat. A biztos jogvédelmi tevékenységét döntéshozatali jog nélkül, elsősorban a nyilvánosság erejével végzi az Alaptörvény hatályos rendelkezéseivel összhangban.

Az Alaptörvény szövegében további garanciák biztosítják az emberi méltósághoz, az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jogot, valamint tiltják az embertelen bánásmódot, a kínzást és a diszkriminációt.

Civil szervezetek az emberi jogok védelméért

A civil szervezetek a modern demokráciák nélkülözhetetlen elemei, a közhatalommal szemben a polgárok önszerveződésének és érdekképviselésének legfőbb fórumai. A magyar jogi környezet az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvénnyel teremtette meg a működésük alapjait, kimondva, hogy az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog. A civil szektor jogállami működésének három fő funkciója van: a politikai és polgári jogok védelme a demokratikus értékek érvényesülése érdekében, az állami feladatellátás kiegészítése, valamint a gyenge érdekérvényesítő képességű társadalmi csoportok támogatása. Globális szinten az ENSZ Emberi jogi jogvédőkről szóló nyilatkozata és az EBESZ kötelezettségvállalásai is megerősítik, hogy a civil szervezetek szerepe az emberi jogok védelmében kiemelten fontos, és a jogvédőket védelemben kell részesíteni.

A magyarországi civil szféra működését azonban az utóbbi években jelentős kihívások és egy megosztó politikai narratíva jellemzi. A jogvédő szervezetek működési környezete beszűkült, amit jól szemléltet a 2017-es, úgynevezett „külföldről támogatott szervezetekről szóló törvény” és a közelmúltban elfogadott „szuverenitásvédelmi törvény”. Utóbbi ellen 105 civil szervezet közös közleményben tiltakozott, mert véleményük szerint a törvény megfélemlíti a közügyekben aktív állampolgárokat, és a hatalom érdekeit szolgálja. A kormánypárti média és a Szuverenitásvédelmi Hivatal nyíltan bírálja a jogvédő szervezeteket, a külföldi finanszírozást a hitelességüket megkérdőjelező politikai alapon „külföldi ügynökként” vagy a „Soros-hálózat” részeként tünteti fel.

A civil szektorral való kapcsolattartásban megfigyelhető kettős stratégia a kormányzati kommunikáció és a tényleges intézkedések közötti mély feszültséget mutatja. Egyfelől léteznek hivatalos együttműködési fórumok, mint például az Emberi Jogi Kerekasztal, amelynek jelenleg

76 civil szervezet a tagja. Ez a platform látszólagos párbeszédet és együttműködést sugall, és a kormányzati narratívában a civil szféra legitim, partneri működésének bizonyítékeként szolgálhat. Ugyanakkor a kormányzat az általa kritizált, a hatalmat ellenőrző civil szervezeteket, mint például a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ), a Magyar Helsinki Bizottság vagy a Transparency International, ebből a körből kizárja, vagy éppen egy új jogi entitás, a Szuverenitásvédelmi Hivatal révén nyíltan támadja. Ez a stratégia célzottan választja szét a civil szektort a lojális, a kormányzati érdekeket támogató és a független, ellenőrző szervezetekre, megkérdőjelezve a független szereplők nemzeti elkötelezettségét. A folyamat végső soron nem a civil szféra intézménye ellen, hanem a független, kritikus civil szféra tartalma ellen irányuló támadás, amelynek célja a civil társadalom egységének és hatékonyságának gyengítése.

A jogvédő tevékenység három pillére

A jogvédő szervezetek tevékenységének egyik legfontosabb alappillére a jogi képviselet és a jogsegélyszolgálat, amelyek célja a kiszolgáltatott helyzetben lévő egyének és csoportok jogainak érvényesítése. A Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) ingyenes jogsegélyszolgálatát például olyan területekre fókuszál, ahol gyakoriak a jogsértések, és az áldozatok különösen kiszolgáltatottak, mint például a betegjogok vagy a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos jogi kérdések. Hasonlóan, a Magyar Helsinki Bizottság évente több mint ezer menedékkérőnek nyújt ingyenes jogi segítséget. A jogi képviselet mellett a szervezetek kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a stratégiai pereskedésnek is. Ennek során nem csupán egy-egy konkrét ügyet képviselnek, hanem olyan rendszerszintű jogsértésekre fókuszálnak, amelyeknek az eredménye precedenst teremthet a jövőre nézve. Ilyen volt a Magyar Helsinki Bizottság sikeres pere a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága előtt, ahol kivívta a közérdekű adatokhoz való jog európai védelmét. A Háttér Társaság jogi programja pedig stratégiai pereket készít elő az LMBTQI online tartalmak cenzúrázása ellen, a jogtudatosság növelése és a jogalkalmazók érzékenyítése érdekében.

A civil szervezetek másik kulcsfontosságú feladata az érdekérvényesítés, azaz a közéletre és a jogalkotásra való hatásgyakorlás. A civil szféra ebben a szerepben egyszerre partner, aki szakértői javaslatokkal segíti a jogi reformokat, és kritikus, aki nyíltan fellép a jogállamiságot vagy az emberi jogokat sértő intézkedésekkel szemben. Az érdekérvényesítés formái rendkívül sokrétűek: a szakmai testületekben való részvételtől a nyilvános tiltakozó akciókig. A "szuverenitásvédelmi törvény" ellen tiltakozó 105 civil szervezet közös fellépése példája a kollektív, nyilvános kiállásnak. Emellett a nemzetközi fórumokhoz is fordulnak, "árnyékjelentéseket" nyújtanak be az ENSZ és az Európa Tanács testületeihez, bemutatva a hivatalos kormányzati jelentésekkel ellentétes, valós helyzetet.

Az érdekérvényesítés területén egyre hangsúlyosabbá válik a párbeszéd kiüresedése. Míg a kormányzati kommunikáció az együttműködésről szól, a gyakorlatban a dialógus gyakran formális és tartalom nélküli. Ennek ékes példája a Korrupcióellenes Munkacsoport (KEMCS) működése, ahol a kormányzati és a civil tagok évek óta nem tudtak közös jelentést elfogadni. Az állami oldal rendre elutasítja a civil javaslatokat, amelyek a "súlyos" korrupciós problémákra mutatnak rá, ezzel

gyakorlatilag megakadályozva a valós szembenézést a problémákkal. A civil szervezetek, mint a Transparency International és a K-Monitor, emiatt különjelentéseket készítenek, ami jól mutatja, hogy a hivatalos fórumok nem biztosítanak valódi lehetőséget a tartalmi párbeszédre. Ez a jelenség túlmutat a szakmai vitán, és a jogállami intézmények "tartalmi kiüresedésének" egyik legfőbb jele, ahol a szabályok formálisan megmaradnak, de a céljuk, a hatalom ellenőrzése, elvész.

A jogvédő szervezetek harmadik pillére az oktatás és a jogtudatosság növelése, amely a hosszú távú társadalmi változás motorja. Ennek a tevékenységnek a célja az értékalapú gondolkodás, az aktív állampolgárság, és a kritikus gondolkodás megerősítése. A tevékenység formái rendkívül sokszínűek: az Amnesty International Magyarország például rendszeres emberi jogi órákat tart iskolákban, évente több ezer diákot elérve. A Fiatalok az Emberi Jogokért programja tananyagokat, filmeket és kiadványokat bocsát a pedagógusok és az ifjúsági vezetők rendelkezésére, hogy a fiatalokat bevonják az emberi jogi kérdésekbe. A civil szervezetek továbbá workshopokat, képzéseket és tájékoztató kiadványokat is készítenek, amelyek a nagyközönségen kívül szakembereket, például rendőröket is céloznak, a jogalkalmazók érzékenyítése érdekében.

A DIA - Demokratikus Ifjúságért Alapítvány arra törekszik, hogy a fiatalok megszerezzék a jól működő demokráciához szükséges tudást és készségeket, mint a vitakultúra, a kritikus gondolkodás és az együttműködés. Ezt interaktív tréningekkel és játékokkal segítik, és működtetik az "Egy hajóban evezünk" vitaklubhálózatukat, amelyben általános és középiskolás, valamint 18-35 év közötti fiatalok vehetnek részt. Emellett saját fejlesztésű vitajátékokat, például a VoxPopot is használják, amely az érvelési hibákra fókuszál.

A Közélet Iskolája közhasznú alapítvány célja, hogy mindenki, társadalmi helyzetétől függetlenül, aktívan részt tudjon venni a közéletben. Mottójuk: "A demokrácia nem főnév, hanem ige. Csak akkor van, ha csináljuk". Ingyenes képzéseikkel a jogtudatosságot és a stratégiai érdekérvényesítést erősítik, különös tekintettel a kritikai pedagógiára, amely segít az elnyomó hatalmi viszonyok felismerésében és átalakításában. A képzések mellett kiadványokat és saját fejlesztésű társasjátékot is készítenek, hogy a tudást mindenki számára érthetővé és hozzáférhetővé tegyék.

Az Emberség Erejével Alapítvány emberi jogi nevelési programjain keresztül közel félszáz iskolával, több száz szakemberrel és több ezer diákkal dolgoznak együtt. Céljuk, hogy szórakoztató, de komoly módon foglalkozzanak az olyan témákkal, mint az esélyegyenlőség, a demokrácia és a szolidaritás. Játékokat fejlesztenek, mint a „Dignity W@rld” virtuális játszótér vagy a „DEMO” közélet-szimulátor. Továbbá szerveznek „Élő Könyvtár” eseményeket, ahol a résztvevők személyes beszélgetésekben ismerhetnek meg hátrányos helyzetű vagy kisebbségi csoportokhoz tartozó embereket. Az alapítvány az Emberi Jogi Nevelők Hálózatának (EJHA) is alapító tagja, amely elősegíti az emberi jogi, demokratikus állampolgári és globális neveléssel foglalkozó szakemberek és szervezetek együttműködését.

Az oktatási munka a közvetlen politikai és jogi harc mellett a társadalmi bázis megerősítését is szolgálja, így válva a reziliencia, azaz a társadalmi ellenálló képesség eszközévé. A kormányzati kommunikáció ugyanis nem csupán jogszabályokkal korlátozza a civil szférát, hanem tudatosan stigmatizálja is azt, például a "pedofilelles törvény" néven ismert jogszabállyal, amely

egyértelműen az LMBTQ közösség ellen irányul. A szervezetek erre adott válasza részben az oktatás: az Amnesty International például proaktív kommunikációs stratégiát alkalmaz, és ahelyett, hogy a konfliktusokra fókuszálna, egy pozitív jövőképet közvetít a társadalom felé, amelyben az emberi jogok érvényesülnek. Az oktatási és érzékenyítő tevékenység révén a civil szervezetek tudatosan építenek egy olyan társadalmi réteget, amely képes a kritikus gondolkodásra, az előítéletek lebontására és a közösségért való kiállásra, ezáltal a jogi és politikai akadályokon felülemelkedve is biztosítva a jogvédő munka folytonosságát.

Jogvédő civil szervezetek

Amnesty International Magyarország: Az Amnesty International Magyarország egy globális emberi jogi mozgalom részeként feltáró és kampánymunkát végez, hogy az emberi jogok mindenkit megillessenek. Küldetésük a rendszeres jogsértések feltárása és a megoldások felkínálása, valamint a társadalom és a döntéshozók meggyőzése a változás szükségességéről. Tevékenységeik kiterjednek a bíróságok politikai befolyástól való függetlenségének megőrzésére, a nemek közötti egyenlőség biztosítására, valamint a nők, a szexuális és nemi kisebbségek egyenlő jogainak erősítésére. Az oktatás kiemelt szerepet kap munkájukban, emberi jogi órákkal és érzékenyítő foglalkozásokkal igyekeznek a fiatalokban és a felnőttekben is a párbeszéd, a nyitottság és az együttérzés értékeit megerősíteni. A civilelles törvényekre adott válaszként például egy proaktív kommunikációs stílust alakítottak ki, amely a konfliktusok helyett a pozitív jövőkép bemutatására fókuszál.

Magyar Helsinki Bizottság: A Magyar Helsinki Bizottság 1989-ben alakult civil jogvédő szervezet, amely az emberi méltóságot védi jogi és nyilvánossági eszközökkel. Fő tevékenységi területei a menekültek, a fogvatartottak és a hatósági erőszak áldozatainak jogvédelme. A szervezet évente több száz menekültnek és fogvatartottnak nyújt ingyenes jogi tanácsot és képviselmet. 2017-ig egy egyedülálló, 18 éve érvényben lévő megállapodás alapján látogathatta és monitorozhatta a büntetés-végrehajtási intézeteket és rendőrségi fogdákat, de a BVOP ezt egyoldalúan felmondta, ami a civil kontroll szűkülését mutatja. A Bizottság emellett fellép a jogállam eróziója ellen is, és szakvéleményeivel tájékoztatja a nemzetközi szervezeteket, például az Európa Tanács Velencei Bizottságát.

Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): A TASZ egy 1994-ben alapított civil jogvédő szervezet, amelynek fő célkitűzése az alapvető jogok és jogelvek érvényesítésének segítése. Munkájuk három fő pilléren nyugszik: ingyenes jogi tanácsadást és képviselmet nyújtanak stratégiaiul fontos ügyekben; jogfejlesztő tevékenységet végeznek jogszabályok módosításának kezdeményezésével; valamint jogtudatosság-növelő képzéseket, kiadványokat és konferenciákat szerveznek. A TASZ számos területen aktív, többek között a szólás- és sajtószabadság, az adatvédelem, az oktatás, valamint a roma, fogyatékossgal élő és LMBTQ közösségek jogainak védelmében. A szervezet elvi alapon nem fogad el kormányzati támogatást, ami biztosítja politikai függetlenségét, és bevételeinek nagyjából egynegyede magyar adományokból származik.

Transparency International és K-Monitor: A Transparency International Magyarország és a K-Monitor civil szervezetek a korrupció elleni küzdelemre specializálódtak, amely szorosan kapcsolódik a jogállamiság és az emberi jogok védelméhez. A Transparency International egy ingyenes és bizalmas jogi tanácsadó központot (ALAC) működtet a korrupciós bejelentések számára. Emellett jelentéseket készítenek, mint a Korrupció Érzékelési Index (CPI), amelyben Magyarország az utolsó előtti helyen áll az Európai Unión belül. A K-Monitor 2007 óta dolgozik a közpénzek átlátható felhasználásáért és a korrupció visszaszorításáért, adatbázisok, mobilalkalmazások és vizualizációk révén. Mindkét szervezet aktív szereplője a Korrupcióellenes Munkacsoportnak (KEMCS), ahol azonban a civil és kormányzati tagok nem tudtak közös jelentést elfogadni, ami rávilágít a valós párbeszéd hiányára a korrupcióellenes harcban.

Ökotárs Alapítvány: Az Ökotárs Alapítvány kettős szerepet tölt be a civil szférában: egyrészt közvetlen környezetvédelmi tevékenységeket végez, másrészt pedig a civil szektor egészének jogi és pénzügyi környezetének fejlesztésén dolgozik. A Civil-Társ programjuk keretében kutatásokat és javaslatokat készítenek a civilbarát jogszabályi környezet megalkotása érdekében. Az alapítvány kulcsszerepet játszott a Norvég Civil Támogatási Alapok lebonyolításában, amelyek jelentős, független pénzügyi forrást biztosítottak a civil szervezetek számára a demokrácia, az emberi jogok, a klímavédelem és a közösségfejlesztés területén. Ezzel a munkával az Ökotárs az egész magyar civil társadalom mozgásterének bővítéséhez járult hozzá.

Nőjogi szervezetek: A nőjogi szervezetek a nemi alapú diszkrimináció, gyűlöletbeszéd és erőszak ellen küzdenek, és a nők jogait védik a társadalom minden területén. A Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség egy olyan ernyőszervezet, amely feministának vallja magát, és a nemek közötti egyenlőséget tartja irányadónak. Munkája során közpolitikai monitoringot végez és lobbizik a jogalkotásra való hatásgyakorlás érdekében. A Patent Egyesület ingyenes jogi és pszichológiai segítséget nyújt a bántalmazott nőknek, illetve a nemi alapú erőszak és diszkrimináció áldozatainak. A szervezet emellett jogszabály-módosító javaslatokat is készít, és szakmai anyagokkal segíti a bíróságok, hatóságok és szociális intézmények munkáját. Más szervezetek, mint a Közéleti Roma Nők Egyesülete pedig speciálisan a roma nőkkel foglalkoznak, és jogi segítséget nyújtanak a velük szembeni erőszak és az emberkereskedelem elleni küzdelemben.

LMBTQ ügyekkel foglalkozó szervezetek: Az LMBTQ közösségek jogvédelmével foglalkozó szervezetek a szexuális és nemi identitás alapján történő diszkrimináció, gyűlöletbeszéd és erőszak ellen lépnek fel. A Háttér Társaság jogi programja ingyenes jogsegélyt és stratégiai pereskedést biztosít, ezen felül pedig kutatásokat, képzéseket és tudatosságnövelő projekteket is szervez, amelyek célja a jogalkalmazók érzékenyítése és az online gyűlöletbeszéd elleni fellépés. A Magyar LMBT Szövetség azzal a céllal jött létre, hogy a hazai LMBT szervezetek és csoportok közötti együttműködés révén hatékonyan képviselje az LMBT emberek érdekeit és emberi jogait. A Transvanilla Egyesület a transz, gender-nonkonform és interszex emberek érdekeit képviseli, jogi tanácsadást és segítségnyújtást végez, valamint lobbizik a diszkrimináció visszaszorításáért.

DemNet: A DemNet Alapítvány elsősorban a demokrácia fejlesztésére és a nemzetközi fejlesztési együttműködésekre fókuszál. Küldetésük az önszerveződő közösségek és az egyének megerősítése, az emberi méltóság, a felelősség és a fenntarthatóság értékeinek érvényesítése Magyarországon és külföldön egyaránt. A szervezet a deliberatív demokrácia, a közösségépítés és a klímavédelem témakörében valósít meg projekteket, előmozdítva a helyi önkormányzatok és az állampolgárok közötti párbeszédet. A DemNet pályázati lebonyolító és adományosztó tevékenysége révén pénzügyi forrásokat biztosít a civil szervezeteknek, ezzel is hozzájárulva a demokratikus civil társadalom fejlődéséhez.

Mérték Médiaelemző Műhely: A Mérték Médiaelemző Műhely a vélemény- és sajtószabadság elkötelezett támogatója, amely kutatásokkal, elemzésekkel és oktatási programokkal járul hozzá a médiaszabadság erősítéséhez. Céljuk egy olyan médiarendszer és nyilvánosság megteremtése, ahol a magyar társadalom minden tagja egyenlő eséllyel fér hozzá a tényekhez és a véleményekhez. A műhely figyelemmel kíséri a médiatörvények érvényesülését, a médiahatóság működését, és feltárja a médiapiacra nehezedő nyomásgyakorlást. E-learning tananyagokat és publikációkat készítenek, amelyek a jogi kereteket és a kutatási eredményeket mutatják be, hozzájárulva az újságírók és a közönség jogtudatosságának növeléséhez.

A Betzavta-módszer alapjai

A Betzavta egy 1986-ban a Jeruzsálemi Adam Intézet (Adam Institute for Democracy and Peace) által kifejlesztett demokrácia-pedagógiai koncepció. A módszer nevét az „együtt” jelentő héber szóból kapta, és célja a demokratikus alapelvek gyermekek, fiatalok és felnőttek számára történő élményszerű átadása.

A Betzavta-módszer központi üzenete: „Minden embernek egyenlő joga van a szabadsághoz”. Ez elsősorban azt jelenti, hogy mindenkinek joga van a saját meggyőződése szerint élni. A program demokrácia-felfogása több kulcsfontosságú elemre épül:

1. Demokrácia mint életforma

A koncepció szerint a demokrácia nem csupán egy állami és társadalmi rendszer leírása, hanem viselkedési formaként az élet minden helyzetében alkalmazható. A módszer túllép a hagyományos politikai oktatás keretein, és a demokráciát személyes életforma szintjére emeli.

2. Egyenlő jogok és szabadság

A demokrácia-fogalom középpontjában az egyenlőség és szabadság áll. A módszer három fázisban dolgozza fel az egyenlőség témáját:

- Első fázis: Szembesülés az egyenjogúsággal szemben tanúsított saját elutasítással
- Második fázis: Felismerés, hogy az egyenjogúságot gyakran csak akkor tartjuk hasznosnak, ha az személyes előmenetelünket szolgálja
- Harmadik fázis: Az egyenjogúság általános elvként való elismerése

3. A konfliktusok demokratikus kezelése

A módszer központi eleme a „konfliktusból dilemmába” való átváltás technikája. Ez a megközelítés azon a feltevésen alapul, hogy azok az emberek, akik dilemmát élnek át magukban, jobban meg tudják érteni az ellenfél pozícióját egy konfliktusban.

Módszertani jellemzők

A Betzavta-módszer játékos karakterű gyakorlatokra épít, ellentétben a hagyományos politikai oktatás módszereivel (előadások, pro-kontra viták, plenáris beszélgetések). A gyakorlatok lehetővé teszik a résztvevők számára, hogy átéljék a demokratikus rendszer előnyeit és hátrányait. A módszer három lépésben dolgozza fel a demokrácia témáját:

1. Első lépés: Konfliktushelyzetek dilemmává alakítása
2. Második lépés: A döntéshozatal elkerülésének hátrányainak és a demokratikus elveken alapuló döntések előnyeinek felismerése
3. Harmadik lépés: „A demokratikus döntéshozatal útja” gyakorlat elsajátítása

A Betzavta-koncepció gyakorlatai nem szerepjátékok, hanem a valóság leképeződései és egyben tényleges valóság. A résztvevők egyszerre tapasztalják meg a demokráciát a tanulócsoport tagjaként és a társadalom tagjaként.

A módszer filozófiája

A didaktikai-módszertani megközelítés nem „jobb embereket” akar csinálni az emberekből, hanem tudatosítani kívánja az egyén felelősségét mint a közösség, illetve a társadalom tagja. A koncepció bemutatja egy demokratikus rendszer gyengeségeit és erősségeit. A módszer a demokráciát életformaként mutatja be.

A Betzavta eredetileg Izrael sokszínű, heterogén társadalmára készült, ahol a különböző kulturális háttérű bevándorlók és leszármazottaik több mint nyolcvan különböző országból származnak. A módszer figyelembe veszi ezt a diverzitást és a demokratikus elvek különleges jelentőségét olyan környezetben, ahol sok állampolgár olyan országokból érkezik, amelyek nem rendelkeznek vagy csak csekély demokratikus hagyományokkal rendelkeznek.

A Betzavta-módszer így egy átfogó demokrácia-pedagógiai koncepció, amely a demokratikus alapértékeket nem elméleti szinten, hanem élményszerű, tapasztalati úton közvetíti, és a demokráciát mint gyakorlati életformát értelmezi.

Betzavta-gyakorlatok

Az alábbiakban három Betzavta-gyakorlat facilitátori megvalósítását foglaljuk össze. Facilitátori tippek minden gyakorlathoz:

- A „játékszerű” kezdésben keveset áruljunk el az előre várt tanulságról; a folyamat az érték (nincs „jó” vagy „rossz” viselkedés). A biztonságra és a tiszteletteljes interakcióra figyeljünk.
- A lezárás nem különül el élesen: az értékelés a folyamat folytatása – az élményből vezetjük ki az elveket és a mindennapi átkötéseket.
- Ketten facilitálni ideális: egyik a tartalmi szálát vezeti, másik a dinamikát figyeli, jegyzetel, visszatükröz.
- Felnőtt csoportoknál a transzparenciaigény erős: jelezzük előre, hogy „játék”, a kimenet minden alkalommal más, és nincs „előre kívánt” viselkedés; az értékelésben bontsuk ki a kontextust és a korlátokat.

Moderációs irányelvek facilitátoroknak

- Folyamat–tartalom összekötése: a csoportdinamikai történésekre aktívan hivatkozunk a témához kapcsolatosan („hogyan vitattunk jogot a csoportban, miközben jogokról tanultunk?”).
- Egyenlő részvétel védelme: tudatos figyelem arra, ki kap szóhoz jutást; a sértő megnyilvánulások kezelése a téma keretében, fegyelmezés helyett.
- Nem terápia: érzelmek és személyes történetek mint tanulási anyag jelennek meg, de a fókusz a demokratikus fogalmak megértésén van.
- Nem moralizál, nem „megmond”: a moderátor nem győzköd, hanem segít a saját álláspontok kritikus vizsgálatában és az ellentétes álláspontok értékeinek felismerésében.
- Felkészülés: a releváns elméleti bevezetők elolvasása; a fogalmak naprakész ismerete; példák lokalizálása a résztvevők társadalmi–kulturális valóságához.

Alkossunk szabályt!

Célok

- Megtapasztalni, milyen, amikor nincsenek közösen elfogadott szabályok; felismerni, hogy a „hatalom” gyakorlása felelősséggel jár; megérteni, hogyan és miért jön létre egy igazságos „szerződés” (közös szabály) és miért szükséges a közös érdekek érvényesítéséhez; felismerni, hogy a részvétel növeli a szabályok betartásának motivációját; tudatosítani a részvétel/entartózkodás (pl. „szavazás”) hatását a közösségi feltételekre; a demokratikus út hosszú távon minden résztvevőnek kedvezőbb.

Előkészítés

- Csoportlétszám: ideális 12–15 fő. Idő: kb. 60–90 perc (játék 20 perc + eredményki hirdetés + értékelés). Tér: mozgásra alkalmas, szék-kör az értékeléshez. Eszközök: minden résztvevőnek 1 kisméretű kártya/papírdarab a nevével; időmérő; flipchart a jegyzetekhez.

A gyakorlat menete

- Minden résztvevő kap egy kártyát és ráírja a nevét. A facilitátor kihirdeti az egyetlen szabályt: „A kezdés után 20 perccel ott, ahol a legtöbb kártya van, kihirdethetnek egy szabályt, amely meghatározott feltételek mellett a gyakorlat végéig a helyiségben tartózkodó minden személyre kötelező. A szabály a teremben legyen megvalósítható és nem akadályozhatja a későbbi értékelést.” A „meghatározott feltételek” azt jelentik, hogy ha a folyamat nem volt demokratikus, a facilitátor visszatárhathatja a bevezetést.
- A résztvevők 20 percig szabadon mozognak, tárgyalnak, csoportosulnak, kártyát „gyűjtenek” vagy „átadják”, kitalálnak szabályt. A facilitátor nem minősít és nem irányít; csak a fizikai biztonságért felel (nem megengedett az erőszak)
- 20 perc után vissza a körbe: kérdések sorrendben:
 - Hol van a legtöbb kártya?
 - Mi a javasolt csoportszabály?
 - A csoport elfogadja-e? Ha igen, a hátralévő rövid időre lép hatályba; ha nem, rövid megbeszélés, hogyan kezelhető a bojkott, majd értékelés.
- Tipikus forgatókönyvek és kezelésük:
 - Elfogadás: egy személy/csoport többségben, szabályt kihirdet, mindenki betartja – értékelésre lépés.
 - Bojkott: nem mindenki fogadja el; beszéljük meg a bojkott okait (eljárási, tartalmi igazságtalanság) és szankcionálhatóságát, majd értékelés.
 - Patt: több helyen azonos számú kártya – 5 perc extra egyeztetés; ha marad a döntetlenség, nincs kötelező szabály, értékelés.
 - Tartózkodás: a legtöbbet birtokló fél nem akar szabályt – kártyák visszaadása, értékelés.

Értékelés (feldolgozás)

- Első kör: személyes érzések a játék során (frusztráció, hatalom, kiszolgáltatottság, bizonytalanság).
- Második kör: ki mit csinált és miért (kártyát gyűjtött/adott, tárgyalt, visszatartott, taktika).

- Harmadik kör: a szabály jellege és a legitimáció – mikor fogadunk el törvényt/szabályt? Mi tesz egy szabályt elfogadhatóvá (eljárás, átláthatóság, részvétel, arányosság)? Párhuzamok választással, hatalom–felelősség viszonya, részvétel–távolmaradás hatása.
- Zárás: felelősség tudatosítása – a „folyamat” az értékelés része; opcionálisan megismételhető a gyakorlat a tanulási pontok tesztelésére.

Mik azok az emberi és polgári jogok?

Célok

- A személyes szükségletek/belátások és a jogok (emberi/polgári) kapcsolatának tudatosítása; megkülönböztetni az emberi és polgári jogokat; felismerni, hogy nem minden elvárás alakítható kikényszeríthető joggá; az azonos csoporton belüli érvényességet és a csoportok közötti különbségeket feltárni.

Előkészítés

- Csoport: 12–20 fő, 60–90 perc. Eszközök: egyéni feladatlap (szerepkörhöz igazított – felnőttek, diákok, tanárok), az Alaptörvény I-XXXI. cikkeinek kivonata, flipchart/filcek.

A gyakorlat menete

- Egyéni munka (15–20 perc): „Mit várhatok el rossz lelkiismeret nélkül” – a megadott kapcsolati körökre (család, barátok, kollégák/osztálytársak/tanárok, társadalom, állam) írjanak elvárásokat–szükségleteket (pl. tisztelet, védelem, segítség, részvétel).
- Kiscsoport (3–4 fős, 30–45 perc): a saját listákat jogokká formálják; különítsék el az „emberi jogokat” és a „polgári jogokat”; használhatják a Alaptörvény kivonatát (pl. emberi méltóság, véleménynyilvánítás, vallásszabadság, egyenlőség, személyi szabadság, gyülekezés; polgári: választójog, közhivatal viselése stb.).
- Variációk: kezdhetik először csak egy kapcsolati körrel; vagy a különbségtételt a plenárisban, közös táblázattal végzik, ha kevés az előismeret.
- Plenáris bemutatás: csoportonként egy kör eredménye, a többi csoport kiegészíthet – a facilitátor rendszerezi (szükséglet → jogcím, Alaptörvény-cikk).

Értékelés (feldolgozás)

- Beszélgetési irányok:
 - A szükséglet → jog transzformáció nehézségei; mely elvárások nem tehetők kikényszeríthető joggá (pl. „szeretethez való jog” helyett „védelemhez/ellátáshoz való jog”).

- Az érvényesség köre: mindenre azonosan vonatkozik-e az adott jog az adott közösségben? Mi számít „emberi”-nek (mindenre érvényes) és mi „polgári”-nak (állampolgár–állam viszony)?.
- Jogütközések előképei: hogyan ütközhetnek jogok (szólásszabadság–méltóság).
- Zárás: fogalmi térkép (szükséglet–jog–Alaptörvény-cikk) kifüggesztve; a résztvevők 1–2 saját „meglepetés” tanulságot írnak kártyára (mi volt nehéz/meglepő/mit visznek tovább).

Csoki a célban

Célok

- A „formális egyenlőség” és a „tényleges esélyegyenlőség” különbségének megtapasztalása; annak felismerése, hogy az eltérő „kezdőpozíciók” (rejtett előnyök/hátrányok) hogyan befolyásolják a kimenetet; a szabályalkotás és -elfogadás igazságossági szempontjai; milyen demokratikus eszközökkel lehet (és meddig lehet) az egyenlőséghez közelíteni.

Előkészítés

- Csoport: 12–24 fő, 60–90 perc. Tér: padlón nagy pálya (számozott mezők, 1-től 20-ig; a pálya lehet nagyobb és kisebb is), két „eseményező” csillaggal, a célmezőn egy tábla csokoládé; eszközök: kártyák 1–16 (vagy annyi, ahány csapat), dobókocka; jegyzet a közben születő szabályokról.

A gyakorlat menete

- Csoportalakítás: 3–4 csapat, csapatonként 1 „bábú” (egy játékos, a többiek a tanácsadók).
- A csapatok húznak egy startkártyát. Két opció:
 - Véletlenszerűen, 1–16 között: kockázat, hogy nagyon közel/távol indulnak, túl konfliktusos vagy „túl sima” lesz a menet.
 - Előre kiválogatott kártyák (pl. 1, 2, 4, 8): tudatosan eltérő esélyek; ilyenkor csillagmezők távolabb legyenek a starttól (pl. 10 és 19).
- Alapszabályok kihirdetése: cél a csoki elérése; a legmagasabb start lép először, majd sorrendben; aki rálép/átlép csillagmezőt, két dolgot kap:
 - a mezőn fekvő aprósüti/jutalom;
 - a joga, hogy egy, az egész mezőnyre kötelező szabályt hozzon (a facilitátor nem minősít, csak jegyzetel).

- Játék: dobások, lépések, szabályalkotások. A facilitátor nem dönt bíróként, csak a biztonságért felel és felírja az új szabályokat.
- Befejezés: a játék alapesetben akkor ér véget, amikor egy csapat eléri a célt (gyakori, hogy „szétosztják” a csokit – ezt is később elemzik).
- Variánsok/esetek:
 - „Éhségroham”: valaki idő előtt elveszi a csokit – a játék vége; ha a legelején történik, tegyünk ki második táblát, hogy legyen élmény.
 - Bojkott/„forradalom”: a csoport nem fogadja el az induló feltételeket és új, saját szabályokkal kezdi – engedjük, majd elemezzük a legitimációt és a folyamatot.

Értékelés (feldolgozás)

- Érzelmi kör: ki érezte magát nyertesnek/vesztesnek és miért – gyakran nem esik egybe a tényleges eredménnyel (pl. „nyertünk, de igazságtalannak érzem”).
- Folyamat-elemzés: hogyan születtek a szabályok? Demokratikus volt-e a csapatszintű döntés (volt-e „kisebbség a többségben”)? Milyen „sablon-szabályok” működtek (játéktapasztalatból hozott elvárások)?
- Szabályok igazságossága: mi tett egy szabályt „fairré” vagy „inkorrekté”? Hogyan járultak hozzá a kimenethez a kezdeti pozíciók? Mik a mindennapi megfelelőik (származási előnyök, erőforrások, hálózatok)?
- Demokratikus korrekciók: milyen eszközök vannak a tényleges esélyegyenlőség közelítésére (pozitív intézkedések, hozzáférés javítása, eljárási garanciák)? Meddig igazságos a „korrekció”?
- Zárás: vita a formális egyenlőség (azonos szabály mindenkinek) vs. méltányosság (eltérő startkompenzáció) dilemmájáról; opcionálisan ismétlés új startelosztással és explicit szabálytárgyalással.

Forradalmárok és fiatal demokraták

Célok

- A demokratia fogalmával kapcsolatos különböző álláspontok bemutatása
- Különbségtétel a demokrácia létezéséhez feltétlenül szükséges és az ahhoz elegendő feltételek között

Szükséges anyagok:

- Feladatkártyák: "Demokratikus alapállások tisztázása - a forradalmárok" vagy "Demokratikus alapállások tisztázása - fiatal demokraták"

A gyakorlat menete

- Kiscsoportos munka
 - A teljes csoport 4-5 fős kiscsoportokra oszlik
 - Minden csoport kap egy feladatkártyát a "Demokratikus alapállások tisztázása" témában
 - Két variáció közül választhat a facilitátor
 - A kiscsoportok megbeszélik a kártyán szereplő esetet és stratégiát dolgoznak ki
- Plenáris beszélgetés
 - Első szakasz - Prezentáció: Az egyes csoportok képviselői bemutatják csoportjuk javaslatait
 - Második szakasz - Értelmezés: A facilitátor a következő pontokat tisztázza a résztvevőkkel:
 - Milyen lényeges nézetkülönbségek merültek fel a döntési folyamatban?
 - Mi tekinthető a demokrácia lényeges előfeltételének? Melyek a másodlagos jelentőségű elemek?
 - Milyen lényeges eltérő álláspontok léteznek az előző két kérdés vitájában?
 - Demokratikusan folytak-e a kiscsoportos megbeszélések?
 - Megváltozott-e a "Mi a demokrácia?" kérdésre adott válaszuk a döntési folyamat alapján? (Léteztek-e a demokráciához szükséges feltételek a teljes csoportban és a csoporttagok között?)

Feladatkártyák tartalma:**1. kártya - A forradalmárok:**

- Egy "Antidemokratikus Mozgalom" tagjai vagyunk
- Cél: a meglévő demokrácia felszámolása és diktatúra visszaállítása

- Váratlan politikai fejlemények miatt lehetőség nyílik a politikai rendszer megváltoztatására
- Gyorsan kell cselekedni, csak három változtatást lehet végrehajtani
- Feladat: közösen eldönteni, mely három változtatás biztosítja a sikert és a diktatúra visszaállítását

2. kártya - Fiatal demokraták:

- Diákok csoportjaként a kormány miniszterei megkeresnek benneteket
- A miniszterek a demokrácia védelmének hatalmas nehézségeiről beszélnek
- Segítséget kérnek a következő kérdésekben:
 - Szerintetek melyek a három központi lépés a demokrácia védelmére?
 - Írásban rögzítsétek a minisztereknek szánt javaslataitokat

ESETTANULMÁNY - HOGY VAGYTOK, SHAVALE?

Mi az az ügyvideó a gyakorlatban? A Közös Értékeink program keretében 2023 őszén kezdhettünk neki az Ügyvideós módszertan kidolgozásának. Az előkészületek során a 2023/24-es őszi félévben ügyvideós facilitátor kurzust tartottunk az ELTE-n. 2024 tavaszán az ELTE Ügyvideó kurzus hallgatóinak közreműködésével megtartottuk az első ügyvideós workshopokat. 2024 nyarán katalizátor táborot tartottunk a legelkötelezettebb résztvevőknek, 2024 őszén műfajkampányban mutattuk be az elkészült filmeket, majd módszertani napokat tartottunk. 2025 első félévében az érdeklődők részt vehettek módszertani kurzusokon és nyitott ügyvideó kurzusokon. A projektet vetítésekkel és a fiatalok által tartott workshopokkal zártuk a Hengermalomban és a Verzió 2025 őszén.

Ügyvideó kurzus

A folyamat első állomása a 2023 őszén induló ügyvideó kurzus volt az ELTE Média és Kommunikáció Tanszékén. A kurzuson a hallgatók mellett a projekt helyi facilitátorai (Siroki Levente, Bari Orsi, Rumann Gábor) is részt vettek. Az alkalmakat a részvételi filmezésre jellemző demokratikus légkör, nyitottság és spontaneitás határozta meg. A résztvevők itt ismerkedtek meg az emberi jogi, médiajogi és részvételi filmes alapokkal Haragonics Sári dokumentumfilmrendező és részvételi filmes szakember, valamint Polyák Gábor médiajogász vezetésével. Az elméleti keretek mellett (alapjogok, marginalizált csoportok, érdekvédelem stb.) nagy hangsúlyt kapott a személyes tapasztalatok megosztása. A résztvevők olyan mindennapi helyzetekről beszéltek, amelyekben tehetetlennek, kiszolgáltatottnak vagy elnyomva érezték magukat. Ezeket az élményeket különböző filmes gyakorlatokon keresztül dolgoztuk fel. A Közélet Iskolája önkéntesének, Balog Gyulának a bevonásával az aktivizmus, az érdekvédelem és a társadalmi igazságosság kérdései is megjelentek, például a *Szerveződj!* társasjáték segítségével.

Az emberi méltóság és szabadság kezdetben absztrakt fogalmai a beszélgetések és játékok során egyre megfoghatóbbá váltak. Minél többet tudtak meg a résztvevők a jogaikról, annál világosabban látszott számukra, hogy ezek a jogok gyakran sérülnek. A folyamat során hangsúlyossá vált az is, hogy bizonyos alapjogok védelme nem kizárólag egyéni felelősség, hanem intézményi és döntéshozói feladat, ami természetesen hatással volt az ügyek kiválasztására és a filmek témáira is, előkerült a döntéshozók felelőssége a közösség tagjait érintő ügyekben.

A kurzus zárásaként kakucsi felsősök és gimnazisták érkeztek az ELTE-re, ahol közösen forgattunk filmeket az őket érintő problémákról. A rendőri diszkrimináció és a szórakozóhelyeken tapasztalt zaklatás mellett a csoport tagjai általánosságban is beszéltek arról a hátrányos megkülönböztetésről, amivel romaként mindennapi szinten találkoznak. „A legnagyobb rasszisták imádják legjobban a Bittó Duót” – jegyezte meg az egyik kakucsi fiatal, töményen összefoglalva milyen reflektálatlan, logikátlan és értelmetlen a társadalmunkat szétszakító előítélet és diszkrimináció.

Workshopok Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya megyében

A tavaszi és nyár eleji workshopok (Tomor, Borsodszirák, Dunaszekcső, Siklósbadony) során az esélyegyenlőség kérdése továbbra is központi téma maradt. Ezeken az alkalmakon már a kurzuson létrejött közös tudás is segítette a munkát: a facilitátori szerepbe Haragonics Sári, Siroki Levente és Rumann Gábor mellett az ügyvideós hallgatók is bekapcsolódtak (Agócs Boróka, Csányi Zsófia, Tóth-Gyóllai Orsolya, Fárizs Mihály, Kékes Kiara, Koloncsák Sári, Lakatos Márk és Szeszák Panka). A toborzás során kitűnt, hogy a gyerekeket, kamaszokat sokkal könnyebb mozgósítani, mint fiatal felnőtteket, illetve az olyan településeken, ahol korábban nem volt jelen közösségépítő tevékenység, nagyon nagy kihívást jelent a bevonás.

A workshop gyakorlatai minden helyszínen megegyeztek, ebben az esettanulmányban a borsodi folyamatot fogjuk bemutatni. A hallgatók fő célja a filmzés alapjainak átadásán kívül az volt, hogy megismertessék a résztvevőkkel az emberi jogokat és hogy a saját környezetüket érintő társadalmi problémákkal közösen foglalkozzanak játékokon és filmes feladatokon keresztül.

Ennek megfelelően Tomoron, ahol már több, mint húsz éve folyik filmzés és a Romama közösségi házban is vannak programok, gyorsan kialakult a csoport, míg Borsodszirákon több időre és energiára volt szükség a résztvevők eléréséhez.

Az első nap Borsodszirákon volt a foglalkozás, ahol 6 helyi fiatal felnőtt srác és egy felnőtt nő mellett tizenöt tomori fiatal vett részt. A nap első felében játékokon keresztül ismerték meg egymást a résztvevők, majd a hajótöröttes gyakorlat segítségével az alapjogokkal foglalkoztunk. Ezután vegyes csoportokban készítettek sztoriboard és kisfilmet – egy szigeten kellett megalapozniuk az együttélés feltételeit, úgy, hogy csak öt alapjogot vihetek magukkal. A második feladat előtt nagy körben beszélgettünk olyan esetekről, amikor igazságtalanságok érték őket. Ebből kiindulva olyan szituációkat megjelenítő kisfilmet forgattak, melynek végén 'annyira idegesek voltak', hogy eldobtak (volna) egy követ. A kiscsoportok közt újraosztottuk ezeket a filmeket és megoldásfilmeket készítettünk rájuk. A nap végén a résztvevők kiválaszthattak egy jogot, ami érdekli őket, arról pedig egy TikTok stílusú tutorial videót készítettek.

Második nap a két településen külön, de párhuzamosan folytatódott tovább a munka. Ismét bemelegítő játékkal indult a nap, majd kiscsoportokban olyan jelenetet kellett kitalálniuk, amiben három szerepkört jelenítenek meg: bántalmazó, bántalmazott és tanú. Az iskolai bántalmazás és a szerelmi sérelmek jöttek fel leggyakrabban témaként. Ezt az improvizációs feladatot többször is megcsinálták a gyerekek, hogy mindig más szerepkört próbálhassanak ki. Ezután egy nagy körben mesélhették el a fiatalok, hogy milyen érzés volt az egyes szerepekben lenni. Mindegyik csapat egy másik csoport filmjére készített megoldásfilmet – az volt a lényeg, hogy a tanú valamilyen módon lépjen közbe. Az ebédszünet után mindkét helyszínen összegyűjtötték a résztvevők, hogy milyen problémák érintik a településeiket. A lista elég hosszú lett. Tomoron leginkább a rossz tömegközlekedést, a közösségi terek (játszótér, focipálya, közösségi ház) hiányát, bolt hiányát, az iskola rossz állapotát és a roma emberek munkalehetőségeinek hiányát mondták, Borsodszirákon a közösségi tér és az abban megtartott foglalkozások, illetve a fociklub hiányát és a focipálya minőségét említették, mindezek javítása segítené a településen élők közötti kapcsolatok erősítését, különösen a roma és a nem roma emberek között. A beszélgetés után a borsodsziráki felnőtt

csoporttal a Közélet Iskolája *Szerveződj!* nevű érdekképviselési játékát játszottuk, mely során a saját problémáik/ügyeik megoldására tehettek javaslatokat. Ezután mindkét helyszínen a Jövőkép TV Stúdióban interjúztatták egymást, ahol a tíz évvel későbbi énjeik mesélhették el, hogy mi változott a településen, mi történt velük, hol élnek stb. Ezeket a problémákat megragadva elkészültek az első kis ügyvideók. Ezeket település specifikusan készítették a gyerekek. Kampányolnak Hegymegre egy boltért, kérik a Volán buszt, hogy járjanak sűrűbben a buszok vagy épp a faluközösség erősítését motiváló TikTok stílusú videókat készítettek.

A workshopokon az emberi jogok alaposabb ismerete és az ügyek azonosítása mellett szeretttük volna, ha minél több filmes stílust próbálhatnak ki a fiatalok. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy egy-egy üggyhez milyen filmstílus passzol, mivel lehet a legjobban kommunikálni azt?

A közös filmkészítés végül minden helyszínen felszabadító hatású volt. Bár nem lehet minden problémát egy kamerával megoldani, meglepően sokat azért mégis. Elveheti az ismerkedés kínosságát, eltüntetheti a bizalmatlanság és a feszültség érzését. Egy forgatáson mindenkinek megvan a maga szerepe, nincs helye a semmittevésnek. Mivel mindenki hasznosnak érzi magát, valóban gyümölcsöző a közös munka – a foglalkozásokon felmerülő helyi problémákról nagyon rövid idő alatt elképesztően ötletes kisfilmek készültek. A rövid formátum miatt ezek egy része a *Hogy Vagytok Shavale* TikTok oldalára is felkerült – [a hegymegiek a polgármesterüknek üzentek](#), mert nincs bolt a településen, Tomoron ritkán van kulturális program és kevés a lehetőség a szórakozásra, így a fiatalok [L.L. Juniort hívták meg](#) falunapra. Az emberi jogi témák – különösen a szabadság és az egyenlőség – ezekben a videóban nem elvont fogalmakként, hanem megélhető, mindennapi tapasztalatokként jelentek meg, ami jól mutatja az ügyvideós módszer egyik legfontosabb erejét.

A harmadik alkalomra a *Tégy egy lépést előre* játékot vittük, ahol a résztvevők különböző szerepekbe bújtak és aszerint léptek előre állítások mentén. Ezt a játékot is összekötöttük a filmezéssel. Három fős csoportokba osztottuk őket (így mindenhol volt egy operátor, egy riporter és egy interjúalany) és a saját szerepükből kellett interjú kérdésekre válaszolniuk. Először helyszínt kerestek a karakterhez, majd három kérdésre válaszoltak. (Pl: Hol laksz? Hogy telik egy napod? Hol dolgozol? Mivel töltöd a szabadidődet?) A filmek visszánézésekor a többiek szavazhattak, hogy kinek mi volt a szerepe.

Az utolsó, negyedik workshop alkalmon tovább mélyítettük az azonosított problémák feldolgozását. A résztvevők utcai riportokat készítettek a falubeliekkel a helyi problémákról. Egyrészt arra kerestük a választ, hogy a fiatalok által azonosított problémák megegyeznek-e a falu többi lakójának problémáival (mint kiderült, csak részben), másrészt, hogy milyen más jellegű ügyek, megoldandó kérdések merülnek fel. A fiatalok először összegyűjtötték a kérdéseiket, majd mini stábokban nekiindultak. Sok bátorításra volt szükségük, hogy megszólítsák a járókelőket, de lettek sikeres interjúk.

Ezután a korábban mikrofon vagy más technika hiányában (időhiány, koncepció hiány miatt) elkészített videók újraforgatására, hozzáforgatásra volt lehetőség.

Zárásként pedig arra kértük a résztvevőket, hogy egy videóüzenetben győzzenek meg minket, hogy miért szeretnének jönni a nyári táborba. Sokuknak a filmezés volt a fő motiváció, mi viszont

szerettük volna azokat vinni, akik az ügyek képviselőit is elkötelezték és akikkel ügyvideókat tudunk forgatni. Mivel a táborban csak tíz hely volt, kellett valamilyen szempont, ami alapján ki tudjuk választani, hogy kik jöhetnek.

Ügyvideó tábor Dunaszekcsőn

A dunaszekcsői tábor organikus folytatása volt a workshopoknak: itt a korábban már felmerülő ügyekkel dolgozott tovább a csapat, így hosszabb és tartalmasabb filmek is születhettek egy-egy témában. Az, hogy [Lakon az emberek legyenek kedvesebbek és összetartóbbak](#), ugyanolyan fontos szerepet kapott, mint az, hogy [legyen közösségi ház Borsodszirákon](#) (a pihenéshez, a szabadidő eltöltéséhez való jog), vagy éppen, hogy [legyen több buszjárat Tomoron](#) (munkavállaláshoz és szabad mozgáshoz való jog). Az ötnapos táborban három lány és nyolc fiú vett részt: Tomorról, Borsodszirákról, Alsószentmártonról, Lakról, Kölkedről és Dunaszekcsőről érkeztek a tizenegy és tizenhét év közötti fiatalok. Bár különböző településekről jöttek a résztvevők, a brigád hamar összekovácsolódott.

„Addig a pontig lehetett csak a feszültséget érezni, amíg nem kezdtünk el filmezni. Előtte nem néztünk egymás szemébe, aztán meg mindenhol együtt voltunk, együtt aludtunk, együtt ettünk” – fejtette ki Siroki Levente, a projekt tomai facilitátora. A fiatalok még az estimesét is együtt hallgatták az esti gitározás, éneklés után, emelte ki Agócs Boróka ELTE-s hallgató és facilitátor. Miközben az intenzív, többnapos munkában párbeszéd alakulhatott ki a problémák okairól és lehetséges megoldási módjairól, a különböző filmes műfajokkal és filmkészítési módokkal is megismerkedhettek a tábor résztvevői.

Az első napon érzelmeket és híradókat készítettek a fiatalok, melyek vicces tudósításai mögött erőlködés nélkül jelenik meg a társadalmi szatíra és a médiaműfaj paródiája. A második napon [split-screen filmek](#)et forgattak, amik szembeállítottak egy-egy fennálló problémát egy olyan szcenárióval, amiben a probléma nem létezik. A harmadik napon a Parasztdáfa fantázianévű feladat volt soron, mely a Paraszti Activity játékból indult ki. A csapat tagjainak be kellett fejezniük az „Azt változtatnám meg az életemben, hogy...” kezdetű mondatot. A cetlikre írt válaszokat ugyanúgy körülírni, elmutogatni kellett, mint a hagyományos Activity-nél, csak a rögtönzött kártyák miatt személyesebb és specifikusabb lett a játék. A válaszokból három nagyobb témakör kontúrja rajzolódott ki: a testkép/éncép (dolgok, amiket magamon változtatnék), a környezetemben lévő dolgok, illetve a viszonyulás másokhoz (igény megértő közegre, kommunikációra). Előbbi járta körül a *Puffancslovag* című fikciós film és a *Nina konditerme* című áldoku, stop-motion részekkel. „Kevésbé a műfajokat: amit nehéz lett volna lefilmezni, azt megrajzoltuk, ez pedig viccesebbé tette a sztorit. Tartottunk egy kis kézműves délutánt, vágogattunk, rajzoltunk” – mesélte a *Nina* forgatásáról Csányi Zsófi, ELTE-s hallgató és facilitátor. A *Puffancs*ban gengszterfilmes műfaji elemektől kezdve egészen a klasszikus hollywoodi edzős montázs kliséig ezer réteg rakódik egymásra, frissen és trendin közelítve a királyi udvar és a lovagi tornák világához. Hasonlóan gazdag jelentés jött létre a *Nina* forgatásakor:

itt szűk öt percbe sikerült belesűríteni generációs tapasztalatokat (Pokemon-leszámolás), paródiát (Horváth Nina, a dúsgazdag „apuci kicsi lánya” karakter) és a vidéki Magyarország valóságát (nincsen a faluban konditerem, se más sportolási lehetőség), valamint a doku-reality kereskedelmi tévés műfaját.

A rögtönzésben újra és újra feltűnnek a kollektív traumák és minták: a fiatalkorúak szerhasználatáról készült ügyvideóban és az egysnittes videoklipben a rendőri intézkedés (elvezetés bilincsben) motívuma, a *Méregtelenítés* és a *Puffancslovag* című fikciós filmekben pedig az iskolai bullying témája jelenik meg hangsúlyosan. „Egy fiú kísér a buszmegállóba, és a szoknyádat húzza fel, és te meg még csókolózol is vele?” – hallhatjuk a durva számonkérést a *Méregtelenítés*ben, a Ganyi Szonja által megformált karakter pedig hiába próbálja megvédeni magát a rágalommal szemben, a többiek inkább „másoknak hisznek”. Ez a bullying mellett a kisközösségekben jellemző pletykálkodás problémájára is rávilágít. Szerencsére ez a konfliktus is feloldódik a filmen: a három korábban csúfolódó fiú bocsánatot kér.

A visszatérő elemek főként annak köszönhetőek, hogy maga a témaválasztás is a részvételi folyamat része, a problémák és dilemmák a beszélgetés, illetve a játék folyamatában körvonalazódnak. Így például a több települést is érintő buszjárat-ügy, vagy éppen a több fiatal is foglalkoztató testkép és önellfogadás téma nagyobb hangsúlyt kapott a filmekben.

Az utolsó két napon készültek rövid, TikTokes formátumú stand-up videók, amik valószínűleg foglaltak össze egy-egy ügyet és egysnittes videoklipet is forgatott a csapat.

Összességében a következő problémákkal/ügyekkel foglalkoztunk áthatóbban vagy említés szintjén:

- Buszhiány
- Szerhasználat, drogkereskedelem, különös tekintettel a nagyon rossz minőségű és veszélyes drogokra
- Rossz minőségű járda
- Rossz oktatás
- Sportolási lehetőségek hiánya (kondi, focipálya elhanyagolt)
- Közösségi ház és programok hiánya
- Bolt hiánya

A tábor egy vetítéssel zárult, ahol a csapat tagjai mellett helyi érdeklődők is megtekinthették a filmeket. A fiatalok egyrészt viszontláthatták magukat a nagyvásznon, másrészt meghallgathatták azoknak a visszajelzéseit is, akik nem voltak ott a forgatáson. Ősszel Budapesten, a Lumen Kávézóban is meg lehetett nézni az ügyvideókat, ahol a vetítés után a közönség a filmek készítőit is kérdezhetette a folyamatról és az ő személyes megélésükről. Itt felmerült az a kérdés is, hogy a projektben miért nem kapott hangsúlyosabb szerepet a fiatalok romasága. „Olyan témákat akartunk behozni, amik nemcsak minket, hanem a település, a közösség minden tagját érintik” –

emelte ki Siroki Levente. Így bár felvetődtek a cigányságot érintő témák a workshopokon, mégis a lokális ügyek kapták a főszerepet. Többek kérdésére az is kiderült, hogyan reagáltak a filmekre az érintett településeken vagy akár az osztályban – ekkorra már a [Minor Média/Kultúra Kutatóközpont Facebook](#), [Instagram](#) és [TikTok](#) oldalára is kerültek fel videók. Az ügyvideós csapat tagjai fontosnak tartják azt is, hogy a filmek a saját közegükön túlmutatva minél több emberhez eljussanak, hiszen csak így érhetnek el igazi változást.

A 444.hu az Ügyvideó projektről írt [cikkében](#) arra is kitér, a helyi/megyei lapok leépülésének is van szerepe abban, hogy ezeket a lokális ügyeket nagyon kevesen tudják kihangosítani. Ilyen szempontból még inkább hiánypótló, hogy ezek a videók megszülettek és azóta több felületen, a [Klubrádióban](#), [podcastban](#), vetítéseken és más találkozási pontokon is lehetett helyi problémákról beszélni. Mindemellett a Magyar Független Film és Videó Fesztivál is a programjába válogatta a *Nina konditermét*, a filmért dicsérő oklevelet kapott a csapat minden tagja.

Az Ügyvideó projekt munkatársai és lebonyolítói:

Programvezető: Haragonics Sára

Programkoordinátor: Horváth Györgyi

Programtanács: Müllner András, Oblath Márton, Polyák Gábor, Siroki László

Programkoordinátor asszisztens: Simon Rebeka

Facilitátorok: Bari Orsolya, Haragonics Sára, Rumann Gábor, Siroki Levente

ELTE facilitátorok (önkéntesek): Agócs Boróka, Csányi Zsófia, Tóth-Gyóllai Orsolya, valamint Ambrusztér Zsófia, Fárizs Mihály, Kékes Kiara, Koloncsák Sári, Lakatos Márk, Szeszák Panka

Műfajkampány koordinátorok: Agócs Boróka, Csányi Zsófia

A projekt további önkéntesei: Bánóczki Hajnalka, Hegedűs Angéla

ÜGYVIDEÓ GYAKORLATOK

A következő gyakorlatok a kétéves Ügyvideó pályázat során fejlesztettük közösen. Ebben részt vettek ELTE-s hallgatók, az Ügyvideó projekt facilitátorai és az érintett fiatalok is. A gyakorlatok egy része már létező részvételi filmes gyakorlatok újragondolása, emellett a Kompaszkézikönyvből kiindulva is fejlesztettünk ki alakítottunk át filmes gyakorlattá és vannak benne organikusan létrejött gyakorlatok is. A gyakorlatok olyan sorrendben vannak itt felsorolva, ahogy egy-egy workshopon is lehet velük egymásra építkezni. A workshopok során javasoljuk a nyitókör, zárókör, csoportszerződés és energetizáló, jégtörő játékok használatát. Itt ezek közül csak azt írjuk le, amiben módosítást végeztünk, hogy téma hangolóként is funkcionáljon.

Emberi jogi „Erős szél” – témára hangoló gyakorlat

A gyakorlat célja

Ez a gyakorlat bemelegítésre és témára hangolásra szolgál. Segít láthatóvá tenni, hogy mely hétköznapi helyzetek, igazságtalanságok vagy jogsértések érintenek meg sokakat a csoportból, és milyen kérdések váltanak ki érzelmi reakciókat. Az „Erős szél” játék egyszerre mozgósítja a résztvevőket, oldja a feszültséget, és alapot teremt a későbbi emberi jogi beszélgetésekhez és filmes munkához.

Kinek és mikor ajánlott?

A foglalkozás elején, ismerkedés után, de még a konkrét ügyek vagy témák kiválasztása előtt. Különösen jól működik akkor, amikor fontos felmérni, mi foglalkoztatja a csoportot, illetve milyen közös tapasztalatok mentén lehet tovább haladni.

Időkeret: 10–20 perc, a csoport méretétől és aktivitásától függően.

Eszközök: Székek (a résztvevők számánál eggyel kevesebb).

A résztvevők körben ülnek a székeken, egy fő a kör közepén áll. A középén álló személy elmond egy mondatot, amely így kezdődik:

„Erős szél fúj azokra, akiket bosszant, hogy...”

A mondat végét szabadon egészíti ki egy számára fontos vagy zavaró helyzettel, például egy igazságtalansággal, mindennapi tapasztalattal vagy jogsértéssel. Azok a résztvevők, akik egyetértenek az állítással, vagy magukra is igaznak érzik, felállnak, és megpróbálnak egy másik székre átülni. A középén álló is leülhet egy felszabaduló székre. Aki végül szék nélkül marad, az kerül a kör közepére, és ő mondja a következő mondatot. A játék több körön keresztül zajlik, a

mondatok tartalma fokozatosan elmélyülhet az általános bosszúságoktól a konkrétabb, emberi jogi szempontból is releváns témákig.

Facilitátori megjegyzések

A gyakorlat során a facilitátor figyelheti és jegyzetelheti, mely témák jelennek meg gyakran, mire reagál sok résztvevő, és hol látszik erős érzelmi bevonódás. Ezek később fontos kapaszkodók lehetnek az ügyek kiválasztásánál vagy a filmes feldolgozás során. Fontos, hogy a facilitátor biztonságos légkört tartson fenn: ne kommentálja vagy értékelje a mondatokat, és jelezze, hogy minden megosztás önkéntes. Ha egy téma túl érzékenynek tűnik, a feldolgozását érdemes későbbre hagyni.

Reflexió / feldolgozás

A játékot lehet egyszerű energetizálóként is használni, de követheti reflexió is, ami mélyíti a témát:

- Mely mondatoknál mozdult meg a legtöbb ember? Volt-e olyan téma, ami meglepő volt?
- Mely kérdések kapcsolódnak leginkább a résztvevők mindennapi tapasztalataihoz?

A felmerülő témák közül több közvetlenül továbbvihető az ügyvideós munka irányába, mint lehetséges filmötletek vagy közösségi ügyek.

Térszociometria – egyik oldal / másik oldal

A gyakorlat célja

A résztvevők véleményeinek, preferenciáinak és attitűdjeinek gyors, nonverbális feltérképezése. A gyakorlat oldja a hangulatot, aktivizálja a csoportot, és láthatóvá teszi a hasonlóságokat és különbségeket.

Csoportméret: 10–25 fő

Időtartam: 5–10 perc

Térigény: Szabad mozgástér

A facilitátor kijelöl két oldalt a térben (pl. bal oldal / jobb oldal). Egymás után állításokat vagy választási párokat mond, a résztvevők pedig odamennek arra az oldalra, amelyikkel inkább azonosulnak.

Példák

- kóla / Hell,

- kutya / cica,
- TikTok / YouTube,
- külföld / Magyarország,
- vita / konfliktuskerülés,
- tanulás / munka,
- inkább bántottál másokat / inkább téged bántottak,
- inkább elfogadod a szabályokat / inkább sajátokat alkotsz.

A résztvevők döntéseiket magyarázat nélkül is meghozhatják, de egy-egy választás után rövid megosztás is kérhető.

A gyakorlat jól használható bemelegítésként vagy témára hangolásként. Érdekes általánosabb állításokkal kezdeni és aztán lehet mélyíteni őket.

„Hajótöröttes” – Alapjogok és prioritások

A gyakorlat célja

A gyakorlat célja az alapvető emberi jogok megismerése, valamint annak megtapasztalása, hogy ezek a jogok milyen módon függenek össze egymással. A feladat vitára, érvelésre és közös döntéshozatalra ösztönöz, miközben teret ad az etikai reflexióra is: mit tekintünk elengedhetetlennek egy közösség működéséhez, és milyen következményei vannak egy-egy jog hiányának.

Kinek és mikor ajánlott?

Kisebb csoportokkal (4–5 fő/csoport) jól működő gyakorlat, amely alkalmas emberi jogi bevezetésre, ügyválasztás előkészítésére, vagy egy mélyebb reflexív szakasz elindítására. Különösen hasznos akkor, amikor fontos láthatóvá tenni a résztvevők eltérő prioritásait és értékrendjeit.

Időkeret: 1 óra + (Opcionális) filmes feldolgozás: 40–60 perc + vetítés és reflexió

Eszközök: 20 darab kártya, amelyek mindegyike egy-egy alapvető emberi jogot jelöl (igazítható a helyi kontextushoz vagy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához)

Felvezetés

A facilitátor egy rövid történetet mesél:

„Hajótörést szenvedtetek a nyílt óceánon. Egy kis mentőcsónakban vagytok, és megpróbáltok eljutni a szárazföldre. A csónak azonban túl nehéz, mert különböző jogokat visztek magatokkal. Ahhoz, hogy életben maradjatok, döntéseket kell hoznotok arról, mely jogokról mondotok le.”

A csoportok megkapják ugyanazt a 20 alapvető jogot tartalmazó kártyacsomagot.

1. kör: A csoportok feladata, hogy közös megegyezéssel 20 jogból 5-öt „kidobjanak”, vagyis eldöntsék, mely 5 jogot tartják nélkülözhetőnek ebben a helyzetben. A hangsúly nem a „helyes válasz”on”, hanem az érvelésen és a döntési folyamaton van.

Ezután plenáris körben a csoportok megosztják: mely jogokat dobták ki, miért ezekre esett a választás, mennyire volt egyértelmű a jogok jelentése, milyen problémák adódhatnak egy-egy jog hiányában.

2. kör: A történet folytatódik: a csónak továbbhalad, de újra süllyedni kezd. A szárazföld már látszik, azonban ahhoz, hogy elérjék, további jogokról kell lemondaniuk, így végül csak 5 alapvető jog maradhat meg. Ebben a körben a csoportoknak abból a feltételezésből kell kiindulniuk, hogy a semmiből kell új társadalmat építeniük. A döntés ezért már nemcsak a túlélésről, hanem a jövőbeni együttélés feltételeiről is szól.

A kör végén minden csoport bemutatja: az általuk kiválasztott öt jogot és azt, hogy miért ezekre építenék fel a közösségüket.

Facilitátori megjegyzések

A gyakorlat során gyakran derül ki, hogy egyes jogokat a résztvevők magától értetődőnek vesznek, míg másokat könnyebben „feláldozhatónak” tartanak. Érdemes figyelni arra, hol alakulnak ki elakadások vagy erősebb konfliktusok, mert ezek sokat elárulnak a csoport gondolkodásáról.

Fontos hangsúlyozni, hogy a jogok egymást erősítő rendszerben működnek, és egyetlen jog elvesztése is láncreakciókat indíthat el.

Reflexió / feldolgozás

Lezárásként az alábbi kérdések segíthetik a közös gondolkodást:

- Mely jogokról volt a legnehezebb lemondani, és miért?
- Volt-e olyan jog, amelynek jelentősége csak a hiánya kapcsán vált világossá?
- Milyen társadalom építhető fel az utolsóként megmaradt jogok mentén?
- Hogyan kapcsolódnak ezek a döntések a résztvevők saját közösségeinek tapasztalataihoz?

A kiválasztott jogok vagy a viták során felmerült konfliktusok jó kiindulópontot jelenthetnek rövid ügyvideók készítéséhez. A résztvevők feldolgozhatják, mit jelent számukra egy-egy jog a saját életükben, vagy milyen helyzetekben érzik ezek sérülését.

„Hajótöröttes” – Élet a szigeten

A gyakorlat célja

Az emberi jogok mélyebb megértése és internalizálása vizuális történetmesélésen keresztül. A gyakorlat segít feltárni, hogy egyes jogok megléte vagy hiánya hogyan jelenik meg a mindennapi életben, és milyen következményekkel jár az egyének és a közösség szintjén.

Csoportméret: 4–5 fő / csoport

Időtartam: Sztoriboard: 15–20 perc, Forgatás és vágás: 40–60 perc, Vetítés és reflexió: 30–40 perc

A „Hajótöröttes” gyakorlatot követően a csoportok rövidfilmet készítenek arról, milyen az élet azon a szigeten, ahol csak az általuk kiválasztott öt alapvető emberi jog maradt meg. A résztvevők feladata, hogy vizuálisan meséljék el a történetet, narráció nélkül vagy minimális narrációval. A hangsúly a képeken, helyzeteken, gesztusokon és cselekvéseken van.

A munka első lépéseként a csoportok egy 5 képkockából álló sztoriboardot készítenek, majd ez alapján leforgatják és megvágják a maximum 2 perces filmet.

Vetítés és reflexió

A filmek levetítése után a nézők – facilitátori kérdések mentén – megpróbálják megfejtetni:

- Mely emberi jogok maradtak meg a szigeten?
- Mely jogok hiányoztak?
- Mi segítette a szereplőket a túlélésben?
- Mi okozott konfliktust, kiszolgáltatottságot vagy feszültséget?
- Hogyan jelent meg a hatalom, az együttműködés vagy az egyenlőtlenség?

A reflexió során érdemes visszakapcsolni a jogok egymásra utaltságához, valamint ahhoz, hogy egy-egy jog hiánya milyen láncreakciókat indít el.

„Hajótöröttes” - Jogos tiktok

A gyakorlat egyszerűsített vagy közösségi médiára szabott változataként a csoportok (vagy egyéni résztvevők) egyetlen emberi jogot mutatnak be egy rövid, kreatív, tutorial-szerű TikTok-videóban.

Feladat

Egy választott jog vizuális megjelenítése – lehet szó a jog érvényesüléséről, hiányáról, abszurd túlzásáról vagy hétköznapi megsértéséről.

Mikor érdemes használni?

Ez a forma kiváló az online térben zajló workshopokra vagy akkor, ha a cél az emberi jogi tartalmak szélesebb nyilvánosságba juttatása.

Reflexió

Azt is meg lehet kérdezni a résztvevőktől, hogy korábbi túlélők (ha pl. a településük lenne az a sziget), vajon mit dobáltak ki a hajóból? (Milyen jogokkal nem rendelkezik jelenleg//milyen jogokra lenne szüksége jobban az életében?)

Szerveződj! – érdekvédelmi társasjáték

A gyakorlat célja

A résztvevők megtapasztalják, hogyan lehet egy saját közösségi ügyet előmozdítani, miközben megismerkednek az érdekvédelem alapjaival. A játék segítő kártyái támogatják a stratégiai gondolkodást és a csapatmunkát.

Csoportméret: 4–8 fő

Időtartam: 60–90 perc

Eszközök: *Szerveződj!* játék kártyái (eszköz- és hatalomkártyák), jegyzetpapír, filcek, opcionálisan kamera.

A játékot lehet a saját ügykártyákkal játszani, vagy a közösség által összegyűjtött helyi problémákat behozni. (Különösen, ha előbb probléma filmeket forgatunk, majd a problémákkal játszunk egy kört, aztán pedig jöhetnek a megoldás filmek.)

Ügy kiválasztása: A résztvevők a saját közösségükből hoznak egy problémát vagy ügyet.

Stratégiai tervezés

A csoport a játék kártyáival inspirálódva megbeszéli: milyen lépések segíthetik az ügy előmozdítását, milyen eszközökkel, szereplőkkel dolgozhatnak, kik képviselhetik legjobban az ügyüket és tehetnek érte a legtöbbet és milyen akadályokra számítanak.

Akcióterv / mini-kampány plenáris megosztása

Bemutatják az ügyet, a célokat és a választott eszközöket. Majd szavaznak, hogy melyik kiscsoport javaslata a legműködőképesebb.

A kampányterveket aztán ki lehet dolgozni és ezt egy következő feladatba ágyazni:

A csoportok kiválasztják az egyik számukra fontos ügyet, majd egyszerű kampánytervet dolgoznak ki az alábbi kérdések mentén:

- Kit szeretnénk elérni? (döntéshozók, helyi közösség, fiatalok stb.)
- Mit szeretnénk elérni vagy kérni?
- Hogyan tudjuk őket megszólítani?
- Milyen konkrét lépések vezethetnek a változáshoz?
- Ehhez milyen vizuális eszközökre van szükség? (videó, fotó, közösségi médiás tartalom)

A csoportok röviden prezentálják a terveiket, majd nagycsoportos visszajelzés és közös gondolkodás következik. Ezután a csoportok egy rövid, TikTok-formátumú ügyvideót készítenek a választott problémáról. A videó célja, hogy:

- megfogalmazza a problémát,
- megmutassa, miben lenne szükség változásra,
- helyspecifikusan, hiteles környezetben készüljön (pl. a település egy jellegzetes pontján).

A csoportok helyszínt keresnek, leforgatják a videót, majd visszatérnek közös megosztásra és reflexióra.

Stand-up filmek és tematikus fotók

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők rövid, fókuszált videóknak és fotóknak mutatják be az őket foglalkoztató problémát. A gyakorlat fejleszti a vizuális kommunikációt, a kreativitást és a közvetlen üzenet megfogalmazását.

Csoportméret: Egész csoport, egyéni vagy páros feladatként

Időtartam: 30–40 perc

Minden résztvevő röviden (kb. 10 mp) kiáll a kamera elé, és elmondja:

„Sziaztok, xy vagyok és xy-ról és nálunk az a probléma, hogy... Ezért lenne jó, ha lenne... Mert akkor...”

A videók fekvő vagy álló kamerával is készülhetnek, attól függően, hogy hol szeretnénk később megosztani őket, de szelfi módban is készíthetünk verziókat. A fókusz a rövid, tömör üzeneten legyen.

Megjegyzés

A videók mellett a résztvevők fényképeket is készítsenek az üres helyszínekről, amikre aztán lehet üzenetet írni és megosztani a social media csatornákon. A fotók illusztrálhatják a témát, vagy önálló vizuális üzenetként is használhatók. A fókusz a rövid, világos üzeneten van, nem a profi filmes minőségen. A gyakorlat gyorsan sok anyagot termel, ami később összevágva, montázként is felhasználható.

Split screen – Problémafilm / Megoldásfilm

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők saját életükből vagy környezetükből hozott ügyeken keresztül megtapasztalják, hogyan lehet egy problémát filmes eszközökkel megfogalmazni, majd arra lehetséges megoldásokat keresni. A gyakorlat erősíti a kritikai gondolkodást, az empátiát és a kreatív együttműködést, valamint előkészíti az ügyvideós gondolkodást.

Mindkét feladat (Split Screen és Probléma/Megoldásfilm) lényege, hogy két filmet csinálnak a résztvevők. Az egyikben a problémát látjuk a másikban a megoldást. Különböző forgatókönyvei vannak a feladatnak, ebből kettőt írunk itt le, de alakítsátok szabadon!

Csoportméret: 4-5 fő / csoport

Időtartam: Összesen kb. 2-2.5 óra

Eszközök

- Okostelefonok vagy kamerák
- Egyszerű vágóalkalmazás (opcionális)
- Papír, filctoll a tervezéshez
- (Opcionális) ügy- vagy jogkártyák inspirációként

Első lépés: arra kérjük a résztvevőket, hogy gondoljanak egy olyan mindennapi problémára vagy ügyre, ami érinti az életüket, a településüket vagy az országot (pl. nincs közösségi ház, ritka a busz, nincs bolt, nincsenek nyilvános wc-k, stb). Ezután kiscsoportba osztjuk őket és a problémák közül egy vagy két ügyet ki kell választaniuk.

Második lépés: letesszük a kiválasztott problémákat a földre, megosztjuk őket a nagycsoporttal és mindenki amellé a probléma mellé áll, amelyről szívesen forgatna filmet.

Split Screen verzió

A split screen feladatnál a sztoriboard rajzolás után az adott problémából két filmet kell forgatniuk (Maximum 5 snitt és maximum egy perces filmeket.) Az egyik fekete-fehér és ebben azt látjuk, amikor fennáll ez a probléma. A másik színes és egy olyan jelenetet mutat be, amikor ez a probléma már nincs (nem magát a megoldást kínálja, hanem egy olyan világot, ami mentes attól a problémától). Például mi történik akkor, ha az adott erőforrás elérhető (pl. nyitva van a közösségi ház), és mi történik akkor, ha nem elérhető (pl. zárva van, vagy nem is létezik), ki mit csinál ebben a helyzetben, hogyan hat rá a mindennapokban.

Vetítés és reflexió

- Miben különbözött a két helyzet?
- Kik jártak jól, kik kerültek hátrányba? Milyen láncreakciók indultak el?
- Milyen ügy rajzolódik ki a történet mögött?

Problémafilm/Megoldásfilm verzió

A Problémafilm/Megoldásfilm verzióban a csoportok maximum 2 perces rövidfilmet készítenek a választott problémáról. A film maximum 2 perc hosszú lehet és maximum 5 snittből állhat. (De készülhet vágás nélkül is, egy snittben.) A fókusz a probléma bemutatásán van, nem a megoldáson.

Forgatás és vágás: kb. 50 perc

A problémafilmek levetítése után közös beszélgetés következik.

- Mi a filmben megjelenő probléma lényege?
- Kit érint, és milyen szinten?
- Milyen lehetséges megoldások merülnek fel?

Majd a csoportok között véletlenszerűen osztjuk szét, vagy kihúzzuk, hogy ki melyik problémafilmre készít megoldásfilmet (nem a sajátjára).

A megoldásfilm 5 képkockás sztoriboard alapján készül, nem feltétlenül „ideális” megoldást mutat, hanem egy lehetséges irányt vagy nézőpontot, bátorítja a kreatív, akár ironikus vagy spekulatív megközelítéseket.

Megengedett stílusok

TV-riport, youtuber-videó, kamerába beszélős forma, de akár kísérletezhetnek animáció, fikciós kisfilm vagy dokumentarista megközelítéssel is.

Tervezés és forgatás: kb. 45 perc

A megoldásfilmek közös megnézése után közös reflexió következik.

- Mennyiben reagált a film az eredeti problémára?
- Milyen megoldáslogikák jelentek meg?
- Mi volt reális, mi inkább provokatív vagy utópisztikus?
- Hogyan lehetne mindezt ügyvideóként továbbgondolni?

Facilitátori megjegyzések

Fontos hangsúlyozni, hogy a megoldásfilm nem lezárja, hanem tovább nyitja az ügyet. A csere segít abban, hogy a résztvevők kilépjenek a saját nézőpontjukból. A gyakorlat különösen jól működik emberi jogi, közösségi vagy érdekérvényesítő témák feldolgozására.

Igaz–hamis

A gyakorlat célja

Az igazságtalanság, alapjogok és érdekérvényesítés témájának személyes és kritikai feldolgozása. A gyakorlat fejleszti a történetmesélést, a figyelmet és az értelmezést.

Időtartam: 30–40 perc

A résztvevők rövid történeteket találnak ki az igazságtalanság, alapjogok vagy érdekérvényesítés témájában. A történetek lehetnek:

- igazak, de hihetetlennek tűnők, vagy
- kitaláltak, de valószerűek.

A feladat leírása

Minden csoport forgasson igaz és hamis történeteket is, kamerábanézős, egysnittes kisfilmeket 30 mp–1 perc hosszúságban telefonnal. Ezután a csoport megnézi a videókat, és megpróbálja kitalálni, mely történetek voltak igazak és melyek hamisak. Fontos a biztonságos tér megteremtése: senkinek nem kötelező személyes élményt megosztani. A gyakorlat jól kapcsolható beszélgetéshez az igazság, hitelesség és láthatóság kérdéséről.

Jövőkép TV stúdió – a település jövője

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők elképzelik és megfogalmazzák, hogyan szeretnék látni a saját településük jövőjét 10-20-50 év múlva. A gyakorlat segít abban, hogy a jelen problémáitól eltávolodva, kreatívan és bátran gondolkodjanak hosszú távú közösségi változásokról. A filmes keret lehetőséget ad arra, hogy ezek a jövőképek vizuálisan és narratív formában jelenjenek meg.

Időtartam: 60–90 perc (forgatással és visszanézéssel)

Eszközök

- Okostelefon vagy kamera
- Székek, asztal a „stúdió” berendezéséhez
- (Opcionális) csapó, mikrofon, kellékek

A feladat elején a csoport közösen berendez egy elképzelt TV stúdiót. A résztvevők különböző szerepeket kapnak: riporter, interjúalany, operatőr, rendező, hangmérnök, csapó, werkfotós. A szerepek cserélhetők, hogy mindenki több pozíciót is kipróbálhasson. Az elképzelt TV-riport x évvel később játszódik (korcsoporttól is függ, hogy mi itt az ideális dátum). A riport témája:

„Milyen lett a településünk?”

Az interjúalanyok nem saját magukról, hanem a településről beszélnek, mintha már ebben a jövőben élnének. A riporter kérdései például a következőkre irányulhatnak:

- Miben változott meg a település az elmúlt 20 évben?
- Milyen most itt élni?
- Mi lett jobb, könnyebb, igazságosabb?
- Milyen lehetőségeik vannak ma a fiataloknak, családoknak, időseknek?
- Milyen problémákat sikerült megoldani, és hogyan?

A gyakorlat során a résztvevők jövőből visszatekintve beszélnek a változásról, ami segít abban, hogy ne csak hiányokról, hanem elképzelt megoldásokról és értékekről is szó essen.

A felvételek közös megtekintése után beszélgetés következik.

- Milyen jövőkép rajzolódott ki a filmekből?
- Mely változások voltak közősek több csoportnál?
- Mi az, ami már most is elindítható lenne ebből?
- Milyen szerepe lehetne egy ügyvideónak abban, hogy ez a jövőkép közelebb kerüljön?

Facilitátori megjegyzések

A jövőbe helyezés segít feloldani a jelen korlátait és a „úgysem lehet” gondolkodást. Különösen jól működik olyan településeken, ahol kevés a pozitív jövőkép vagy erős a kilátástalanság érzése. A gyakorlat alkalmas arra, hogy később konkrét ügyeket, problémákat és döntéshozókat azonosítsanak a résztvevők. Illetve a gyakorlat szólhat a résztvevők személyes jövőjéről is. Ugyancsak a jövőben játszódó beszélgetéssel, melyben visszatekintenek az elmúlt évekre.

DÁFA (dokumentumfilm – áldokumentumfilm – fikció – animáció)

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők személyes tapasztalatain és változtatási vágyaikon keresztül közösségi, társadalmi vagy strukturális problémák felismerése és filmes megfogalmazása. A gyakorlat támogatja az önreflexiót, a rendszerszintű gondolkodást és a különböző filmes műfajok kipróbálását.

Csoportméret: Kisebb csoportok, műfajok szerint szerveződve

Időtartam: Kb. 1,5–2 óra (forgatás + vágás kb. 1 óra)

Első lépés: Minden résztvevő egy mondatban leírja:

„Azt változtatnám meg az életemben, hogy...”

A mondatokat anonim módon papírfecsnire írják, majd a „Most mutasd meg” vagy Paraszt activity játék formájában elmutogatjuk őket. Ezután a csoport közösen kategóriákat hoz létre: ezek lehetnek érzelmi, anyagi, társas, társadalmi, tanulási vagy akár strukturális változtatási vágyak. A facilitátor arra ösztönzi a résztvevőket, hogy a mögöttes rendszerszintű problémákat is felismerjék: például a „jobb iskolába szeretnék járni” mondat mögött az esélyegyenlőség, a lakhatási helyzet vagy a társadalmi mobilitás is megjelenhet.

Második lépés: A kategorizálás után a résztvevők odaállnak ahhoz a témához, amelyhez személyesen vagy kreatívan kapcsolódni tudnak. A filmkészítés fázisában a csoportok bármilyen műfajt választhatnak: készíthetnek dokumentumfilmet, fikciót, áldokumentumfilmet vagy animációt, illetve ezek hibrid változatait is. A forgatásra 1 óra áll rendelkezésre (de itt lehet akár fél napot is eltölteni egy film elkészítésével, főleg, ha már megelőzte sok rövid feladat).

Facilitátori megjegyzések

Ez a gyakorlat a résztvevők személyes élményeire és változtatási vágyaira épít, miközben kreatív módon segíti őket abban, hogy az egyéni problémákat közösségi kontextusba helyezzék. A cél, hogy saját tapasztalatainkból kiindulva társadalmi, kulturális vagy strukturális jelenségeket lássunk meg és azokat filmes formában dolgozzuk fel.

Jövő Híradó – hírek a jövőből

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők a jövő perspektívájából gondolkodnak a jelen társadalmi, környezeti és közösségi problémáiról. A gyakorlat segít feltárni a döntések hosszú távú következményeit, valamint elképzelni lehetséges pozitív és negatív forgatókönyveket. A híradó formátuma egyszerre teszi lehetővé a kritikai reflexiót és a kreatív, játékos megszólalást.

Csoportméret: 5-6 fő (egy híradó-stáb)

Időtartam

- Előkészítés és tervezés: 20–30 perc
- Forgatás: kb. 60 perc
- Vetítés és reflexió: 20–30 perc

Eszközök

- Okostelefon vagy kamera és mikrofon
- Jegyzetpapír
- filctoll

A csoport elképzei, hogy 2050-ben vagy 2070-ben járunk, és egy televíziós híradót készít a „jelenből visszatekintve”. A híradó legalább három különálló hírből áll, amelyek a településhez, a közösséghez vagy tágabb társadalmi kérdésekhez kapcsolódnak.

A hírek reflektálhatnak:

- arra, mi változott az elmúlt évtizedekben,
- milyen problémák maradtak fenn vagy mélyültek el,
- milyen megoldások születtek – vagy maradtak el.

Fontos, hogy a hírek közül legalább egy realisztikus, elképzelhető jövőképet mutasson be, ne kizárólag utópisztikus vagy disztópikus irányba mozduljon el. Hívjuk fel a résztvevők figyelmét, hogy hozzák be azokat a problémákat, melyekről szó volt a workshopon. Mi történt velük a jövőben?

Formai keretek

Maximum 5 perc, legfeljebb 6 snitt. A klasszikus hírolvasói forma mellett ajánlott: helyszíni tudósítás, rövid interjú, archívként kezelt „múltbeli” visszautalás (a jelenre). A tudatos formai korlátok segítik a fókuszált gondolkodást és a kreatív megoldásokat.

Vetítés és reflexió

A közös visszanézés során a facilitátor a következő kérdésekkel segítheti a feldolgozást:

- Milyen jövőkép rajzolódott ki a hírekből?
- Mely folyamatok indultak el a „jelenben”?
- Hol jelent meg felelősség, döntés vagy mulasztás?
- Mely hírből lehetne ügyvideót készíteni a jelen számára?

Facilitátori megjegyzések

A gyakorlat teret ad a humornak, iróniának és spekulációnak, de érdemes figyelni arra, hogy ne váljon pusztá paródiává. Segít átkötni az egyéni tapasztalatokat a strukturális, rendszerszintű gondolkodásba.

Kódobálós – igazságtalanság és jogsértés filmes feldolgozása

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők felismerik az elnyomás, igazságtalanság és jogsértés közötti kapcsolatot, és kreatív módon dolgozzák fel filmes formában. A gyakorlat fejleszti a jogi tudatosságot, a kritikai gondolkodást és a közösségi szintű megoldáskeresést.

Időtartam: Kb. 1,5–2 óra (ötletelés + forgatás + visszanézés + megoldásfilm)

A résztvevők kiscsoportokban az alábbi kérdés mentén gondolkodnak:

„Mikor volt utoljára, amikor valamit annyira igazságtalannak éreztél, hogy legszívesebben eldobtál volna egy követ?”

Összegyűjtik a történetet és közösen választanak egyet, amiből filmet forgatnak.

Formai keretek: max. 3 perc, max 5 snitt. Forgatás előtt érdemes sztoriboardot is rajzolni.

Cél, hogy az igazságtalanság és a sértett jog vizuálisan is megjelenjen és a film ott érjen véget, hogy a főszereplő készül eldobni a követ.

Vetítés és reflexió

A filmeket közösen nézzük vissza és tegyük fel a következő kérdéseket:

- Mi volt az igazságtalanság?
- Milyen jogot sértett?
- Milyen jogi lehetőség van az érdekeik képviselésére?

A feladat megoldásfilmes verziója

A feladat egy alternatív zárásaként készíthetünk megoldásfilmeket. A kódobálós filmeket véletlenszerűen szét osztjuk. A csoport azon gondolkozik, hogy hogyan lehetett volna elkerülni az igazságtalanságot és erről forgat filmet. Fontos, hogy valamilyen közösségi hatású megoldást találjon, ne konkrét egyéni problémamegoldást. A megoldásfilm különböző stílusban készülhet, a hangsúly a közösségi tanulságon és alkalmazhatóságon van.

Provokátor szitu – szerepjáték és filmes feldolgozás

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők megtapasztalják és feldolgozzák, milyen érzés provokálni, provokálva lenni, illetve megfigyelőként részt venni egy helyzetben. A gyakorlat fejleszti az empátiát, a helyzetfelismerést, a konfliktuskezelést és a filmes kifejezőkészséget.

Csoportméret: 3 fős csoportok

Időtartam: Kb. 50–60 perc (forgatás + reflexió + megoldásfilm)

A feladatban a facilitátorok írnak előre kigondolt szituációkat, melyekbe majd a résztvevők belehelyezik magukat. A kiscsoportok véletlenszerűen húznak egy-egy szituációt, majd háromszor leforgatnak egy jelenetet, de cserélgetik a három szerepet, ami a provokáló, a provokált és a megfigyelő.

Formai keretek

A videók hossza minimum 1, maximum 3 perces lehet, egy snittben. A filmekben a jelenet elején mutassák be röviden a szituációt, a végén pedig történjen meg a végén konfrontáció is.

Vetítés és reflexió

A csapatok megnézik videóikat és beszélgetnek az élményekről: mit éreztek a provokálóként, a provokáltként és a megfigyelőként.

A feladat megoldásfilmes verziója

Alternatívaként készíthetünk megoldásfilmeket a bántalmazásra. Ekkor a csoportok egy olyan verziót vesznek fel, ahol a tanú közbelép a provokáció vagy megakadályozására vagy megoldására.

Utcai interjúk – problémák feltárása a közösségben

A gyakorlat rövid leírása, célja

A résztvevők megtapasztalják, hogyan lehet azonosított helyi problémákat közvetlenül a közösség tagjaival feltárni, és gyakorolják az érdekvédelmi és riporteri készségeket.

Csoportméret: 3-4 fős csoportok

Időtartam: Kb. 1–1,5 óra (kérdések kitalálása + interjúk + visszajelzés)

A csoportok kiválasztanak egy problémát vagy ügyet, amivel korábban foglalkoztak (pl. hiányzó bolt, közösségi hely, szórakozási lehetőség). Majd kitalálnak 3–5 rövid, nyitott kérdést, amellyel az utcán megszólított embereket interjúvolni lehet.

A csoportok megkeresik az érintett közösség tagjait, és rövid, 2-3 perces interjúkat készítenek. A feladat során mindenki kipróbálhatja a riporteri, operatőri vagy hangmérnöki szerepet.

Vetítés és reflexió

A csoportok visszanézik a felvételeket, megbeszélik a hallott problémákat, és reflektálnak: mit tanultak a közvetlen közösségi felmérésről, milyen nehézségek merültek fel, milyen reakciókat kaptak az interjúalanyoktól.

BIBLIOGRÁFIA

Benest, Gareth: A Rights-Based Approach to Participatory Video: toolkit. InsightShare, 2010.

Kompasz - Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez. *Az Európa Tanács Demokratikus Részvétel Igazgatóságának Oktatási Főosztálya és Ifjúsági Főosztálya, 2020.*

Haragonics Sára: *A kamera mint társadalmi katalizátor*, tanulmány, Replika 124, 2022/1.

Haragonics Sára Orsolya: *A kamera mint csoportkohéziós és csoportközi katalizátor*, doktori dolgozat (DLA), SZFE, 2024.